БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 84 (13684) | 1988 чылдың апрель 9, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген. | Өртээ 3 кеп.

ЧАА ЁЗУ-БИЛЕ БОДААР, КҮЖЕНИИШКИННИГ АЖЫЛДААР

М. С. Горбачевтуң Узбекистанның ажылчы чону-биле ужуражыышкыны

Эде тургустунуушкун улам-на калбарып турар. Революстуг чаартылганың херээ дээш, чурттуң келир үези дээш, социализмниң салым-чолу дээш харыысалганың сагыш-сеткили совет кижилерде күштелип турар. Партияның эгелээни угланыышкынның шынныынга чоннуң бүзүрелиниң байдалы М. С. Горбачевтуң Узбек ССР-ниң ажылчы чону-биле апрель 7-де эгелээн ужуражыышкыннарының үезинде тодаргай илергейлеттинген,

Совет-афган чугаалажыышкыннар доозулган соонда СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары М. С. Горбачев Узбекистанның кедээ ажыл-ишчилеринче, колхозтарынче дораан чорупкан.

Ташкент районнуң К. Маркс аттыг колхозунга М. С. Горбачев чедип келгеш, ногаа шөлүнге доктааган. Колхозчулар-биле аңаа солун, ажык чугаа болган. Колхозчуларга чаа бажыңнар дугайында, чуртталга бажыңнарының тудуун улам-на калбартыр, эки шынарлыг радиоаппаратураны, эт-херекселдерни, автомашиналарны магазиннерге арбыдадыр киирер дугайында чугаалашкан. Допчулап чугаалаарга, амыдыралдың шынарын бедидер дугайында ажыт-чажыт чок беседа болган.

М. С. Горбачев: Эки ажылдаар кижи эки чурттаар ужурлуг болгай. Узбекистанга байдал чоокка чедир-ле мырыңай эске турган. Силерни хомудатпазы-биле немеп каайн: чүгле Узбекистанга-даа эвес. А кым эки ажылдаар болдур, ол кижи эки чурттаар ужурлуг деп угланыышкынны ам быжыы-биле тудар херек. Күш-ажылчы кижи, күш-ажыл —ол моральдың үндезини-дир.

Чыылганнардан М. С. Горбачев мынча деп айтырган: эде тургустунуушкуннуң политиказында бүгү чүүлдер билдингир-дир бе?

Колхоз даргазы **Р. Акбаров** мынча деп харыылаан: Ийе, билдингир. Эде тургустунуушкуннуң политиказы дыка чугула политика болуп турар. Чижээ, моон мурнунда планны күүседип каан соонда боттарынга байыр чедирижир, ынчангаш аңаа-ла олурар турдувус. Ам дээрге, кижилерни бүдүн чыл дургузунда ажылдаар үзүктелиишкин чокка хандырар дугайында айтырыгның бирги ээлчегде бодап, шиитпирлеп турар бис.

М. С. Горбачев: Чугула темага хамаарыштыр чугаалап эгеледиңер: эде тургустунуушкуннуң бүгү утказы —ол дээрге бүгү-ле чүвени кижиниң чаагай чоруу дээш кылырыдыр. Бүдүрүлгени кижиге бараан болдурар, продукцияны, бараанны база кижиге бараалгадыр болгай. Кижи дугайында сагыш салыышкын Советтерниң ажылынга кол черни ээлээр ужурлуг. Солуннар хамыктың мурнунда кижи дугайында, ооң канчаар чурттап турарының дугайында, ооң байдалы эки бе азы багай бе деп айтырыгга хамаарыштыр бижиир ужурлуг. Кижи дээрге эң-не кол сорулга-дыр.

Р. Акбаров: Колхозчулар съездизинге ол дугайында чугаа болган. Тодаргай, ажылчы ишчи чугаа болган.

М. С. Горбачев: Силер — съездиниң киржикчизи болгай силер — мээң чугаалаан бүгү чүүлдерим-биле чөпшээрежир силер бе?

Р. Акбаров: Чөпшээрешпес турган болзумза, бо ажылды эрткен чылын-на эгелевес турган ийик бис.

М. С. Горбачев: А өске эштер эде тургустунуушкун дугайында база ынчаар бодап турар бе?

Ногаа ажаакчызы **Х. Ахметов:** Ол дугайында бүгү кижилерниң бодалы чаңгыс аай: эде тургустунуушкун — бүгү кижилерге эргежок чугула херек, чүге дээрге ол бүгү кижилерге бараан болуп турар.

М. С. Горбачев: Дарганарбиле харылзаанарның экизин көрүп тур мен. Ол дыка чугула. Бригадирның болгаш бригаданың, колхоз, совхоз удуртулгазының болгаш ажылчы чоннуң аразынга карышкак чүүл тургустунуп келир болза, ажыл-херек бүтпес болгай.

Колхозчулардың айтырыгларынга харыылавышаан. **М. С. Горбачевтуң** чугаалааны болза: Афганистан Республиканың Президентизи, Афганистанның Улусчу-Демократтыг партиязының ТК-ның Чиңгине секретары Наджибулла-биле бистиң ужуражыышкынывыс мырыңай чаа доозулду. Афганистанда байдалды политиктиг арга-биле таарыштыр шиитпирлээриниң чорудулгазы доостур чыгаан. Политиктиг таарыштырылга талазы-биле дугуржулгага ат салдынар дээрзинге бүзүрел бар. Пакистан болгаш Афганистан черле дугуржуп аптар боор деп бодаар мен. Магадылап кылырынга хамаарыштыр американнар-биле дугуржуп аптар боор бис. Улуг херек кылдынган турар ужурлуг, ол чөрүлдээни төндүрер херек. Ол чөрүлдээ узамдыгып келген. Ол чурт тайбыңны күзеп турар. Ынчангаш бистиң бөгүнгү чугаалажыышкынывыстың үезинде сөөлгү айтырыгларны сайгарып көрдүвүс, шиитпирлешкинниң чежери эргежок чугула болган. Чугаа дыка чугула болгаш ажыктыг болган...

Чурттуң иштики байдалдары экижиирин, тайбыңның быжыгарын бистиң кижилеривистиң күзеп турарын Совет чазак билип турар. Ону барымдаалап турар бис. Бистиң иштики болгаш даштыкы политикавысты хөй чурттарда бедии-биле үнелеп турар. Бөдүүн кижилер, ажылчы чон, бүгү кижилер тайбың шөлээн чурттаарын күзеп турар. Аңаа хамаарыштыр бистер бир эп-сеткилдиг бис, кандыг-даа маргылдаа бисте чок.

Үннер: Кандыг-даа маргылдаа чок.

М. С. Горбачев: Чамдык үе-чадаларда Узбекистанның үлүүнге таварышкан халаптар дээш сагыш човаашкынны кады үлешкенивисти чүгле бодумнуң эвес, ТК-ның Политбюрозунуң, бистиң Совет чазаавыстың өмүнээзинден чугаалап тур мен. Узбек улус дээрге, эрте-бурунгу культуралыг чон хөй бергелерге таваржып турза-даа бо черни сайзырадыр, ону экижидер дээш хөй чүүлдерни кылган болгаш ону амгы үениң сайзыраңгай чурту болдурган чон-дур. Узбекистанны билир мен, ооң барык бүгү областарынга барып чордум. Ташкентиге, Бухарага, Самаркандыга, Навоиге, Зерафшанга, Наманганга, Ферганага, Андижанга барып чораан мен. Хөй чүүлдерни көрген мен, бүдүрүлгелерге, суурларга, хөй кижилер-биле, аныяктар-биле, аксакал кырганнар-биле ужурашкан мен. Күш-ажылга ынак, бөдүүн, эвилең болгаш бодунуң черинге бердинген силерниң чонуңарның сагыш-сеткилин, психологиязын ээзэн билип алган мен. Ол Совет эрге-чагырга бердинген, сактып келиңер даан, дайын үезинде узбек улус кайы хире интернационализмни илереткенин, кайы хире сагыш човаашкынын бодунга алганын. Ынчангаш мен дорту-биле чугаалаар мен: Москвага-даа, бистиң улувуска-даа Узбекистанга хамаарыштыр, ооң берге үелеринде база хүндүткел чок чорук илеревейн турган. Чон буруулуг эвес деп чүвени билир бис. Эрткен чүве дээш кезек бөлүк кижилер буруулуг болган. Олар ол дээш харыылаар ужурлуглар.

Бөгүн кижилерде күш-ажыл кылыр, черни чаагайжыдар, чаа сорулгаларны шиитпирлээр дээн хөөннерниң бары эки. Силерниң республиканарның канчаар хөгжүп база өзүп турарын көрүңер даан. Чаа үндезинге, социалистиг чаа корум-чурумга узбек өг-бүлениң быжыгып турары эки-дир. Маңаа аныяктар бодунуң сөзүн чугаалаар ужурлуглар. Өг-бүле харылзааларында ам-даа эрткен үениң артыышкыннары бар, а ооң түңнелинде херээженнер качыгдап турар, өг-бүле-даа, ниитилел-даа качыгдап турар.

...Ынчангаш силер бүгүде немей ажылдаар, ооң иштинде аныяктар улам немээр херек. Аныяктар баштай колхозту бодунуң холунга алыр, ооң соонда республиканы болгаш бүгү чуртту холунга алыр ужурлуг.

Колхозчуларга үдеткен М. С. Горбачев кожазында шөлге барган. Ол шөлдү дургаар плёнка-биле шыпкан ногаа тараан грядкалар шөйлүп чоруткан. Ынчалза-даа чугаа хевең дугайында болган. Хевең харын бистиң байлаавыс болгай дижип, колхозчулар чугаалааннар, ынчалза-даа узбек чимис болгаш ногаа чүге аар ортектигил!

М. С. Горбачев: Узбекистанда черлерниң 85 хуузун хевең ээлеп турганын билир болгай силер, ынчангаш меде безин чок турду, ооң түңнелинде сүт дээн чергелиг продуктулар база ховартаан. Ооң кадында хевең тараан шөлдү солууру база негеттинер, а ону кылбаан. Ынчан-на дүжүт кудулап, волоконуң шынары баксырап эгелээн. Хөй-ле сандараашкын болган. Бир талазында ол-дур. А өске талазында, Узбекистанче аъш-чем продуктуларын, харын-даа кондитер кылыгларын безин өске черлерден сөөртүп турарын аңаа чүве дээр бе деп силерниң айтырып турарыңар шын.

База бир айтырыг болгаш беседаның бир темазы—сад участоктары болган.

М. С. Горбачев: бир чылдала миллион чедир участокту улуска берип турар апарган бис. Сад өстүрерин күзээр кижи бүрүзүн хандырар деп оралдажып турар бис. Кымга-даа ойталавас ужурлуг бис. А силерде байдал аңгы-дыр: черни берип болур, а ында суг чок болур болза, чүнү кылырыл ынчаш! Ынчангаш черни суггарарының дугайында айтырыг тургустунуп турар. Ынчан кижилерге участоктар бээр арга тургустунар. Өске айтырыглар бар бе?

Үн: Арал далайның салым-хуузу кандыг ирги?

М. С. Горбачев: Ону канчаарын специалистер өөренип көрүп турар. Сугну чөп ажыглаар херек деп чүүлдү амдызында чугаалап болур мен. Сугну төтчеглээр чорук Узбекистанда-даа, өске-даа республикаларда хөй-дүр. Арал далайны катап тургузарының аңгы-аңгы вариантыларын ажылдап кылып турар деп, силерниң айтырыыңарга харыылавышаан, чугаалаар-дыр мен.

К. Маркс аттыг колхозтуң ховулары өске ажыл-агый — «Ленин юлы» («Ленинчи орук») колхозтуң виноград шөлдери-биле кожа чыдар. Маңаа база чугаа чер дугайында, ону чаартып, болбаазырадып турар ажылчын холдар дугайында эгелээн. Колхозтуң ногаажызы И. Исабаевтиң бажыңында ол күш-ажылчы холдар хөй. Ол дээрге районда сурагжаан ногаажыларның өг-бүле херээзи-дир.

Өг-бүлениң кежигүннери-биле, оларның амыдыралы-биле, колхозта күш-ажылдың социал байдалдары-биле СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары танышкан.

Колхозтуң теплица ажыл-агыйының ишчилери-биле ужуражылга үезинде өг-бүле кээзиниң, ажыл-агыйны чорударының чаа депшилгелиг методтарының, коллективте бот-боттарынга хамаарылганың дугайында чугаа болган.

— Силерниң өг-бүлеңерде чеже кижи барыл? — деп, М. С. Горбачев ажылчын М. Тургуновадан айтырган.

М. Тургунова: Алды кижи. Дөрт уруглуг мен.

М. С. Горбачев: Силерниң-биле кым кады ажылдап турарыл?

М. Тургунова: Уругларывыс дузалажып турар, ашаам тракторист.

М. С. Горбачев: А өг-бүлеңерниң чери кайы хире хемчээлдигил?

М. Тургунова: Он чүсчүк.

М. С. Горбачев: Бир дөрбелчин метр черден чеже хире дүжүт ап турар силер?

М. Тургунова: Планнаттынганы болза 12 килограмм чүве, бис чээрбини ап турар бис, а бо чылын 25-ти алыр деп бодап тур бис.

М. С. Горбачев: Өг-бүле кээзиниң мээң сеткилимге таарыжыр талазы чүл? Мында бүгү чүвениң каракка көстүп турарында-дыр ийин. Бүгү чүвени бухгалтер чокка-ла билип каар сен. Бир-ле кижи сээң сооңдан кылаштап, тайылбырлап, айтып турган херээ чок. Эки ажылдаарынга өг-бүле боду сонуургалдыг. Өг-бүле кээзин агитастаар бодаан кижи мен, а ону шиңгээдип ап турар ышкажыңар чүл. Бүдүрүлге эки-ле-дир, а бодуңар кайы хире чурттап тур силер?

Үннер: Хоорайдан дээре ийин.

М. С. Горбачев: Силерниң сагыш-сеткилиңерниң эки хөөнү мени өөртүп турарын чажырбас мен. Бисте шиитпирлээр ужурлуг айтырыглар ам-даа бар. Олар даарта-даа туруп кээр. Амыдырал ындыг. А кажан кижилерниң сагыш-сеткили эки болза, бүгү айтырыглар шиитпирлеттинер.

Үннер: Сеткил-хөөнүвүс шуптувустуң эки, дайынчы.

М. С. Горбачев: Эде тургустунуушкун сагыжыңарга таарыжып турар бе?

Үннер: Ийе, ийе...

М. С. Горбачев: Агаар-бойдус таарымчалыг, үнүш-дүжүт байлак болурун күзедим. Кижиниң бүрүн аас-кежиин база силерге күзедим.

М. С. Горбачев-биле кады СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүну, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри Э. А. Шеварднадзе, Узбекистанның Компартиязының ТК-ның бирги секретары Р. Н. Нишанов олар база чораннар.

(СЭТА).

М. С. ГОРБАЧЕВТУҢ Наджибулла-биле ужуражыышкыны

ТАШКЕНТ. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары М. С. Горбачевтуң болгаш Афганистан Республиканың Президентизи, АУДП ТК-ның Чиңгине секретары Наджибулланың ужуражыышкыны Ташкентиге апрель 7-де болган. Ужуражыышкын совет-афган харылзааларга чаа үе-чаданы ажыткан. Ол найыралдыг байдалга эрткен. Ооң түңнелинде каттышкан медеглелди хүлээп алган.

СОВЕТ-АФГАН КАДЫ КЫЛГАН МЕДЕГЛЕЛ

1988 чылдың апрель 7-де СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары М. С. Горбачев болгаш Афганистан Республиканың Президентизи, АУДП ТК-ның Чиңгине секретары Наджибулла оларның ужуражыышкыны Ташкентиге болган. Аңаа СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри Э. А. Шеварднадзе, Узбекистанның КП ТК-зының бирги секретары Р. Н. Нишанов олар киришкеннер.

М. С. Горбачев болгаш Наджибулла делегей байдалының кол чүүлдериниң талазы-биле санал-оналын солчуп, оларның чурттарының эрге-ажыктарынга дорт хамаарыжып турар эң чугула айтырыгларны делгереңгейи-биле чугаалажып көргеннер.

Афган удуртулганың чорудуп турары национал эптежилге политиказы, политиктиг таарыштыр шиитпирлээшкин талазы-биле айтырыгларга ооң чогаадыкчы туружу афган улустуң, ооң бүгү кожаларының, делегей ниитилежилгезиниң эрге-ажыктарынга дүгжүп турар кара чаңгыс шын туруш деп, олар демдеглээн.

ССРЭ болгаш Афганистанның аразында харылзааларны дең эргениң, бот-боттарын хүндүлежириниң, кайызынга-даа ажыктыг чоруктуң, иштики херектеринге киришпезиниң принциптеринге дүүштүр тургузар чаңчылдарга шынчызын ийи тала бадыткаан. Ужуражыышкынның түңнелинде М. С. Горбачев болгаш Наджибулла даразында чүүлдерге хамаарыштыр чаңгыс аай бодалдыг болганнар.

Бирээде. Совет Эвилели болгаш Афганистан Республика 1988 чылдың февральда парлап үндүрген медеглелдерге дүүштүр хөделир. Ол медеглелдер эң-не нарын девискээр месилдежиишкиниин политиктиг таарыштыр шиитпирлээриниң чорудулгазынга чаа идигни берген болгаш чугаалажыышкыннарның практиктиг шиитпирлээшкинче шилчидер арганы берген.

Ийиде. Таарыштыр шиитпирлээшкинге бүгү киржип турганнарның чогаадыкчы демниг хөделиишкининиң түңнелинде амгы үеде дугуржулгаларны чарып алырынга сөөлгү шаптараазын ажып эртинген деп, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары болгаш АР-ның Президентизи санап турар болгаш оларга доп-дораан ат салыры дээш туржуп турар.

Ооң-биле кады ийи тала КНО-нуң чиңгине секретарының болгаш ооң хууда төлээлекчизи Д. Кордовестиң ролюн болур-чогууру-биле үнелеп көрүп турар.

Женевага чедип алдынган дугуржулгаларның магадылакчылары болурунга ССРЭ болгаш АКШ-тың белениңге АР-ның Президентизи байыр чедирген.

Үште, Ук дугуржулгаларга эң кыска хуусаа иштинде ат салган таварылгада ол дугуржулгаларның доктаатканы 1988 чылдың май 15-тен эгелеп хуусаа иштинде совет шериглерни үндүрген турарының дугайында Афганистанның болгаш Совет Эвилелиниң аразында чедип алдынган дугуржулга күштүг болуп артарын Совет Эвилели болгаш Афганистан бадыткап турар.

Дөртте. Национал эптежилгениң политиказы Афганистанга хамаарышкан байдалды таарыштыр шиитпирлээр, дайынны болгаш акы-дуңма өлүрүүшкүнүн соксадыр, чурттуң бүгү девискээринге тайбыңны тургузар, афган ниитилелди тургузуп турар, амгы үеде бот-боттарынга удур турган турар-даа күштерни каттыштыр каттышкан чазакты тургузар арганы бээр.

Беште. Өске күрүнелерниң аразынга бодунуң чуртунуң эргезин өске кым-даа эвес, чүгле афганнар боттары тодаргайлаар. Афганистан хамаарышпас, каза-даа каттышпаан, нейтралдыг күрүне болур дугайында Президент Наджибулланың медеглелин деткип турарын Совет Эвилели бадыткап турар. Ооң-биле кады ол чурттуң девискээрин азы ооң кандыг-бир кезээн Афганистанның оларга хамаарыштыр чаагай кожа-хелбээ догуннаашкынның болгаш кады ажылдажылганың политиказын чорудуп турары кожаларынга өжээнниг сорулгаларга кажан-даа ажыглавас болурун барымдаалап турар. Ол Совет Эвилелинге, Кыдат Улус Республикага, Индия Республикага, Пакистан Ислам Республикага, Иран Ислам Республикага деңге хамаарыжыр. Афганистанның иштики тургузуу политика талазы-биле хөй партиялыг болгаш экономикага хөй янзы укладтыг болурунга үндезилеттинген болур дугайында Афганистанның Президентизиниң медеглелин совет тала деткип турар.

Алдыда. Национал эптежилге политиказын амыдыралга боттандырып чорударынга Пакистанның болгаш өске-даа чурттарның девискээрлеринде түр када туруп турар афган десскеннерге дедир чаныр келиринге таарымчалыг байдалды тургузары, чурттуң өске хамаатыларынга ышкаш ындыг эргелерни тыпсыры чугула ужур-дузалыг болур.

Чедиде. Чаңчыл болган болгаш төөгүнүң найыралчы харылзааларынга даянып, Совет Эвилели экономиканы катап тургузарынга база Афганистан Республиканың экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезинге дузалаары-биле бедик деңнелге Афганистан-биле кады ажылдажылганы чорударынга белениң Совет Эвилели илергейлээн.

Сесте. Афганистанга тайбыңны болгаш национал эптежилгени тургузарынга дузалаарынче, Женева дугуржулгаларын хүндүлеп көөрүнче өске күрүнелерни Чиңгине секретарь болгаш Президент кыйгырган. Ол чорук өске девискээр месилдежиишкиннерин шиитпирлээринге ынанылышкынны болдуруп турар буянныг үлегер болур ийик.

* * *

М. С. Горбачев Наджибуллага алдар болдуруп эрткен шайлалга эрттирген, ол найыралдыг, эш хуузунуң байдалынга эрткен.

* * *

Ол-ла хүн Наджибулла Ташкентиден Кабулче чорупкан.

Аэродромга ону Э. А. Шеварднадзе, Р. Н. Нишанов, албанның өске-даа кижилери үдеп каан.

ДОКУМЕНТИЛЕР ЧЫЫНДЫЗЫ

«Югослав Социалистиг Федеративтиг Республикаже СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары М. С. Горбачевтуң аян-чоруу. 1988 чылдың март 14—18-те» деп чыындыны парлап үндүрген.

Ында Белградка, Люблянага, Дубровникке албанның дүштеки шайлалгаларынга, ЮСФР-ниң Скупщиназының удуртукчулары болгаш делегаттары-биле, машина тудуунуң Иво Лола Рибар аттыг каттыжыышкынның коллективиниң төлээлекчилери-биле ужуражыышкыннарга М. С. Горбачевтуң чугаалары кирген. Ында совет-югослав декларация, өске-даа документилер, албанның найыралдыг аян-чоруунуң материалдары база кирген.

Чыындыны Политиктиг ном үндүрер чер парлап үндүрген.

(СЭТА).

ӨВҮРГЕ УЖУРАЖЫЫШКЫННАР

Апрель 7—8-те СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, партия Тыва обкомунуң бирги секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Г. Ч. Ширшин Өвүр районга чораан. «Коммунизмче орук» совхозтуң Кужур-Чыраа сүт-бараан фермазынга база Улаатай биле Хамдыт хойжу бригадаларынга чораш, ында күш-ажылчы коллективтерниң ажылы-биле танышкан.

Г. Ч. Ширшин кыштаглаашкынның эртип турарын, Аъш-чем программазының боттанылгазын, малдың уксаазын экижидерниң база чоннуң социал хандырылгазының айтырыгларын сонуургаан.

Апрель 7-де Солчур суурнуң Культура бажыңынга совхозтуң ажыл-ишчилери-биле ужурашкан. Дараазында хүн Хандагайты суурда партия организацияларының секретарьлары база бүдүрүлгелерниң удуртукчулары-биле Г. Ч. Ширшин ужурашкан.

Чүлдүм ЧАП.

СЭКП-ниң XIX Бүгү-эвилел конференциязынга уткуштур

ЧУРТТАЛГА ТУДУУ—КИЧЭЭНГЕЙНИҢ ТӨВҮНДЕ

Бо чылын Кызылдың чуртталга программазы улуг. Чыл иштинде 64,6 муң ажыг дөрбелчин метр чуртталга шөлүн тудуп, ажыглалга киирери көрдүнген. Ол дээрге, эрткен чылдыындан 17 хуу хөй чуртталга бажыңнары ажыглалга кирерин төлевилээни ол. Бо чылдың чуртталга программазының чартыындан хөй кезии —барык 35 муң дөрбелчин метрин «Тыва тудуг» трестиң тудуг организациялары тудуп, ажыглалга киирер.

Трестиң чуртталга тудуун олдай кылып турар «Кызыл тудуг» эргелели бо чылын 24,5 муң дөрбелчин метр шөлдүг чуртталга бажыңнарын тудар планныг. Эргелел бо чылдың эгезинде хоорайның төвүнде 135 серияның тос каъттыг бажыңын, бирги кварталдың төнчүзүнде «Тудуг кезектери» комбинаттың 133 аал иштиг чурттаар бажыңының арткан подъездилерин дужаагаш, 4740 дөрбелчин метр чуртталга шөлүн ажыглалга киирген. «Тудуг кезектери» комбинаттың чаа цегин ажыглалга кирген соонда аңаа бүдүрген блоктардан эптеп кылып турар бажыңнар улам көвүдеп орар. Баштайгы тос каъттыг бажыңның соон дарый хоорайның мурнуу кезээнде чаа микрорайоннарда 108 болгаш 180 аал иштиг чурттаар тос каъттыг бажыңнарны эптеп тургузары дооступ, оларның шеверлел ажылдары эгелээн.

«Кызыл тудугнуң» дашчылары болгаш монтажниктери чуртталга бажыңнарының тудуун шалыпкын доозуп, шеверлекчилерге оларны хүлээдир дээш шудургу ажылдап турарының дугайын бирги кварталдың түңнелдери көргүзүп турар. Эргелел бодунуң кужу-биле тудуг-монтаж ажылдарының квартал планын 108,4 хуу күүседип, эрткен чылдың бо үезинден 16,3 хуу өзүлделиг ажылдаан. Тус-тус бригадаларның аразындан Валентина Дубининаның удуртканы дашчылар бригадазы бирги кварталда 126 муң рубльдиң тудуг ажылдарын кылыр турган, ону 142 муң рубль чедирип, планын 112,7 хуу чедирген. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планы 119 хуу күүсеттинген. Ында бедик мергежилдиг, ажылынга бердинген тудугжулар Николай Родин, Наталья Михайлова, Виктор Сандакпан, Владимир Докмит болгаш өскелер-даа ажыл шагын чидириг чок долу ажыглап, ажылдың шынарын экижидип, камналга-хумагалал дээш доктаамал кичээнгей салып, үлегерлиг ажылдап турар.

— Бис ам база «Тудуг кезектери» комбинаттың 236 аал чурттаар бажыңының тудуунда өске бригадалар-биле кады ажылдап турар бис. Бистиң бригадаларның аразында партияның XIX Бүгү-эвилел конференциязын төлептиг күш-ажыл-биле уткуур дээш социалистиг чарыш калбарган. Конференцияның ажыттынар хүнүнге чедир бо бажыңның ийи блогун ажыглалга киирер хүлээлгени алган бис. Тудугжуларда күзел-сорук болгаш чүткүл бар. Чүгле амгы үеде четпес болуп турар чүүл чүл дизе, тудуг материалдары-биле хандырылга, ылаңгыя тууйбу-биле хандырылга бисти тудуп турар. Кызылдың тууйбу заводунуң аңаа стандарт хемчээлдиг тууйбузу чедишпес боор турарындан Элегес-Аксының улуг хемчээлдиг тууйбузу-биле суг даштыкы ханаларны салыр ужурга таваржып турар-дыр бис—деп, бригадир Валентина Дубинина дүвүрелин чугаалаарга, дашчылар база ону бадыткады.

Дмитрий Воронинниң, Кызыл-оол Биче-оолдуң болгаш өске-даа дашчылар бригадалары шак-ла ындыг бергедээшкинге таваржып турарын эргелелге база дыңнаан бис.

А улуг панельдиг бажың тудуунуң бригадазы чамдык үелерде ажылын ийи ээлчеглиг кылдыр организастаптар аргалыг апаар. Ынчалзажок база-ла панель чедишпейн баарындан доктаамал ынчаар ажылдаары бүтпейн турар.

Мижит-оол СААЯ.

ЧУРУКТАРДА: Кызылдың чаа микрорайонунуң тудуг шөлдериниң ниити хевири; «Кызыл тудуг» эргелелиниң В. Дубининаның удуртканы бригадазының кежигүннери Михаил Кара-Моңгуш, Владимир Докмит болгаш Наталья Михайлова биле Шывакпут Виктор.

Ондар ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

УЛАМ ТААРЫМЧАЛЫГ АПААР

• Репортаж •

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың септелге-механиктиг цеги. Эртенгиниң 7 шак. Даг-дүгү арыглаар фабриканың артыы талазында хей каът бажыңче ажылчын хептерлиг кижилер шуужун эгеледи.

— Ажыл шагы эгелээринге чедир ам-даа бир шак бар. Бөгүн эзлчеглиг политинформацияа болур. Ынчангаш коллективтиң кежигүннери эрте кээп турары бо-дур —деп, ында партия бөлүүнүң организакчызы Алексей Николаевич Кирчанов чугаалайдыр. Коңга эдипти. Ажылчыннар, инженер-техниктиг ажылдакчылар ийиги каътта делгем ерээлди долдур эзлепти.

Экономист Ольга Николаевна Истратый чугаазын мынчаар эгеледи:

— Эрткен политинформацияда СЭКП ТК-ның февраль (1988 ч.) Пленумунуң материалдары-биле таныштывыс. М. С. Горбачевтуң Күрүненің Бирги подшипник заводунуң коллективи-биле ужурашканын допчузу-биле таныштырайн...

Москваның хоочун, мурнакчы будүрүлгелериниң бирээзи болур бо будүрүлгениң ажылчыннарының эде тургустунуушкунну, демократчыдылганы болгаш экономиктиг чаартылганы хамаладыр дугайында СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары-биле сүмелешкен чугаалары септелге-механиктиг цехтиң коллективинге чоок болгаш билдингир. Чүге дээрге, чуртта экономиктиг чаартылганы, Күрүне будүрүлгезиниң (каттыжылышкынының) дугайында күштүг болуп эгелээн Хоойлуунуң негелделерин кады шиитпирлээр. Политинформацияа хунунде болган кыска чугаазын экономист О.- Н. Истратыйның бодунуң коллективиниң бөгүнгү амыдыралы-биле холбаанының ужуру-дажында.

Цех начальниги Владимир Андреевич Зинов-биле ужурашкаш, коллективтиң ажыл-ижин сонуургап айтырдывыс.

— Ажылывыс берге болгаш харыысалгалыг. Комбинаттың бүгү цехтерин, будүрүлгелерин артык кезектер-биле хандырар, үрелген кезектерни септээр. Кол ажылывыстан хостуг үелерни ажыглап тургаш, районнуң агроүлетпүр каттыжылышкынының автобудүрүлгезиниң, орук-тудуг эргелелиниң, эът, сүт комбинаттарының чагыгларын кылып бээр ажылдар-ла хей. Бистии ышкаш ындыг цех Кызылдан өске черлерде чок— деп, В. А. Зинов тайылбырлай-дыр.

Бо чылдың планныг онаалдаларын декабрь 23-ке чедир күүседир. Чыл төнчүзүнге чедир пландан ажыр 12 муң рубльдиң продукциязын будүрер, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн 1,5 хуу бедидер, продукцияның бот-үнезин 0,5 хуу чиигедир, 8 тонна кара, 20 килограмм өңнүг болгаш үнелиг металдарны камнап алыр хүлээлгени коллективтиң ажыл-ишчилери алган.

Цехтиң ажыл-ишчилери чылда 620 муң рубльдиң септелге ажылдарын кылыр планныг. Эрткен ийи айларда 104 муң рубльдиң ажылдарын кылыр тургаш, черек кырында оны 107 муң рубльге боттандырган. Коллектив эрткен чылдың октябрь айдан эгелээш долу бот-орулга-чарылгаже болгаш бот-акшаланыышкынче шилчээн. Аңаа белеткелди баш удур хынамчалыг чоруткан. Баштай-ла ажылдаар черлерниң аттестациязын эттирген. Дыка хей кижи өөредилге комбинадынга болгаш чурттуң өске-даа хоорайларында тереддешкек будүрүлгелерге билиг бедидер курстарга өөренген.

Үениң негелдезинге дүүштүр депшилгелиг арга-биле ажылдаарда кижи бүрүзү кылган ажылын санап билир ужурлуг. Ынчангаш экономиктиг билиглер-биле чепсегленири чугула. Коллективтиң кежигүн бүрүзү экономиктиг өөредилгеде хаара туттунган. Цех начальниги, экономист, бухгалтер кичээлдерни эрттирип турар. Үүрмек бригаларны комплекстиг кылдыр улгаттыр каттыштырган. Ол бригадаларны ийи эзлчеглиг ажылдаар кылдыр шилчиткен.

Кылган ажылдың алыс түңнели дээш ажылдаар болганда кижилерниң материалдыг сонуургалы, ажылга хамаарылгазы, харыысалгазы бедээн. Он үшкү шалыңны санаваска, ажылчын кижиниң айда ортумак шалыңы 374 рубль четкен —деп, бухгалтер Людмила Ивановна Зайцева чугаалап олурду.

Бажыңның адаккы каъдынга демир чондурар, хоюглаар станоктарны ажылдадыпкан турда бардывыс. Ында ажылдап турарларның бирээзи-биле ужуражып, таныжарывыска:

— Мени Тасхира Хадиевна Шакирова дээр. Уралдан комсомолчу путёвка-биле маңаа кээп ажылдаа-ла тос чыл болдум. Бисте ажылдап турар 56 кижиниң аразында орус, тыва, башкир, белорус, еврей дээш өске-даа нацияның төлээлери найыралдыг, чаңгыс демниг ажылдап турар бис. Мен бодум татар кижи мен—дээш, ол дерии чодуп, аржыылының адаандан үштунгулап келген бажының кара-сарыг дүктерин киир сүйбагылап, хүлүмзүруп кагды.

Ажылынга бердинген, планныг онаалдаларын доктаамал ажыр күүседип чоруур мурнакчылар коллективте хей. Аныяктарның дагдыныкчызы, бедик мергежилдиг ажылчын Александр Григорьевич Лимонов, Виктор Коновалов, Анатолий Веденин, Киим-оол Ооржак, Николай Аладан, Борис Зайцев болгаш өскелер-даа ындыгларга хамаарыжыр.

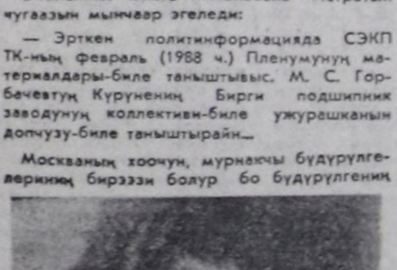
Кижилерниң ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузары амгы үеде кол сорулгаларның бирээзи. Септелге-механиктиг цехтиң бажыңын туткандан бээр 25 чыл четкен. Ынчангаш ооң иштин бо чылын чаартып, септээр дугайында айтырыгны комбинаттың дирекциязынга, профзавилел комитединге тургускан. Ол саналды үүлдүгзүнгеш, септелгеге хереглээр хей материалды болгаш акша-хөреңгини тускайлап берген. Ам мында ажыл шуудаан. Бажыңның коридорун, ерээлдериниң шалаларын мрамор, ханаларын болгаш дээвилерин чараш чуруктар ойган гипс-биле шып турар. Эштир бассейн база бар. Дыштанып ерээлбиле кызыл-булуң ийи делгем ерээлди эзлээр.

Александр ХЕРТЕК.

ЧУРУКТАРДА: токарьлар Киим-оол Ооржак, Анатолий Веденин, кадыкчы Николай Аладын.

Чылбак-оол КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

КВАРТАЛ ТҮҢНЕЛИ

«О. Шынаа» совхозтуң малчынарының бирги кварталда социалистиг чарыжының түңнелин партком, профком, дирекция күш-ажылчы коллектива чөвүлелиқады үндүрген. «Төрүүр хой бүрүзүнден хураган алыр» деп кыйгы-биле ажылдаваш, хойжулар чамдык эки көргүзүглерни чедип алган. Ооң түңнелинде 100 хойга оңаштыр 80 хураганны камгалап алган. Ниитизи-биле 10400 хойдан 8257 хураганны доруктурган. Мурнукузунга бодаарга, хойну эрте төрүткениден, чеш малдың хораар чоруу эвээжээн.

Чарыштың негелделерин ёзугаар Деспең бригадазы 100 хойдан барык 89 хураганны алган. Ында кыштаглаашкынның байдалы эки. Ооң уламындан бирги черни эзлээн. Түс-түс малчыннардан Мөгеоол Шинчик, Дудаа Кылаңоол, Лариса Комбу, Вера Осуроол, Ойдуп-оол Седен, Александр Музан, Лаак-оол Седен, Николай Агбаан, Василий Аракчаа, Бүрүн-оол Шинчик, Джимаа Элбек олар чарышка мурнакчылар болган.

Малды кыштан хүр-менди ажыпер, чаш хураганнарны камгалаар талазы-биле суурнуң бүгү организациялары демниг киришкенин демдеглээр хөрөк. Сакманчылар Майя Агбаан, Уран Шой, Анфиса Аракчаа, Хөрелмаа Эренчин олар чарышка шылгараваш, Москваже баар турисчи путёвкалар-биле шаңнатқылаан. Ниитизи-биле 59 сакманчы шаңнадып мактаткан. Элээн каш кижиге Моол баар путёвкаларны тывыскылаан.

Бирги кварталда «О. Шынаа» совхоз эът садарының планын 110, сүттүүн 108 . хуу күүсеткен. Амгы үеде ажылишчилер чедишкиннерин улам быжыглап, СЭКП-ниң XIX Бүгү-эвилел конференциязын бедик көргүзүглер-биле үжуражыр дээш улам күжениишкинниг ажылдап турар.

Сарыг-оол АРТЫНА.
Тес-Хем район.

ДУЗАЛААН

Часпы түнүр малдың кажаа-хораазының ишти-даштын арыглап-аштап, көржөңүн тоорар, арыг-шевер ажылдарының үезин. Бо ажыл Кызыл районнуң «Х Улуг хурал» совхозунда хайныышкынныг чоруп турар. Ону кылырынга Баян-Кол суурнуң чурттакчылары малчынкарга чылдың-на дузалажып келгеннер. Бо чазын база дузалажып эгелээннер.

Дарган-Хааның Берт-Дагда кыштаглыг кадарчы Владимир Меклер-оолдуң хоюнуң кажаазының көржөңүн шефчилер коптарып берген. 40 дөрбелчин метр шөлдүг кажааның адаан арыглаан. Тудугжулар Опанас Бүрүнмаа, Хуна Түлүш школачылар Мергеи Монгуш, Аксен Доржу, трактористер Игорь Сарыг-Хуна, Марат Байкарг кызымаккай ажылдап, эш-өөрүнге мактатканнар.

Кызыл-оол САГААН-ООЛ,
малчын.

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ: коммунистиң арыг, шынчы мөзү-шынары

МЭЭҢ АЖЫЛЫМ— АРЫН-НҮҮРҮМ

Бо чылдың февраль айда эрткен партия ТК-ның эзлчеглиг Пленумунга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары М. С. Горбачевтуң — «Чаартылганың идеологиязын — революсчу эде тургустунуушкунга деп чугаазын үзүг сонуургалбиле номчудум. Бистиң ниитилелде эде тургустунуушкуннуң амгы үе-чадазының ханы анализини берген, идеология ажылынга эде тургустунуушкунга канчаар киириштирерин тайылбырлап турар чугаа-дыр деп ынчаар билдим. Эде тургустунуушкуннуң кол сорулгаларын боттандырарда партия организациялары бүгү идеологтуг ажыл-чорудулгазын кижилерже углаар ужурлуг. Өзүп орар салгалды болгаш ажылчы чонну өөредир, кижизидер, чаа херектерже мобилизастаар ажылга коммунист кижи бүрүзү киржир.

Бистиң Каа-Хем районнуң чурттакга-коммунал ажылчыгый эргелелинде партия эге организациязының үчёдүнда 8 коммунист бактаал турар. Кижи саны-биле алыр болза, бичии организация, Ынчалза-даа чурттакга-коммунал ажыл-агый эргелелиниң база «Тыва коммунэнергонуң» Сарыг-Сеп участогунуң ажыл-агый, сагылга-чурум болгаш өске-даа чугула айтырыглары партия организациязының кичээнгейиниң төвүде турар. Партия эге организациязы коммунист бүрүзүнден эде тургустунуушкуннуң херээнге кайы хире үлүүн киирип турарын шыңгыы айтырып, отчёттарын хуралдарга дыңнап турар. Партия организациязынга хамааржып турар үстүнде адаанын ийи күш-ажылчы коллективтер эрткен чылдың база бо чылдың бирги кварталдың планнарын ажыр күүсеткен. Ажыл-агыйны башкарарының чаа экономиктиг аргазынче чыл эгезинде шилчээн бис. Чаа байдал кижи бүрүзүнүң ажылынга харыысалгалыг чоруун бедиткен. Бисте эде тургустунуушкуннуң эге базымнары ол боор деп бодаар мен.

Эде тургустунуушкунга коммунист кижи бүрүзү эгелекчи ролюн кергүзер ужурлуг. Күш-ажылга, хей-ниитиниң база хууда амыдыралынга үлегер-чижек болурун бистерден партия негеп турар. Бо талазы-биле партия Уставының негелделерин күүседип турар бис бе? Мындыг айтырыгны боттарывыска салып, шүгдүнер ужурлуг бис. Будүрүлге планы күүсетпес, күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр болгаш өске-даа ындыг чүүлдерни кылган коммунистерниң хууда херээн көрүп турар. Партийжиниң адын баксыраткан кижилерниң хууда херээн шыңгыы көөрү чугула. Ындыгларның бажын сүйбаар үе эрткен болгай.

Коммунист кижиниң арыг-нүүрү деп чүл? Ол дээрге хей талалыг айтырыгларны хаара тудуп турар деп бодаар мен. Ак сеткилдиг, ажыл, шынчы чорук, партийжи принципиалдыг болуру кол чүүл. Тодаргайлаарга, СЭКПниң Уставының негелделерин хажык чокка күүседири-дир. Коллективтиң эрге-ажыы бир дугаарында турар үжурлуг. Ону ынчаар кылып турар мен. Бодунуң хууда эрге-ажыын бодаар чорук партийжи эвес үзел-дир. Партияның хүрээлеңнге турары кандыг-даа артык эргелер бербес, харын бедик харыысалганы онаап турар болгай. Ындыг болганда эки ажылдаары, сагылга-чурумну быжыглаары хүлээлгевис-тир.

«Тыва коммунэнергонуң» Сарыг-Сеп участогунда 1981 чылдан бээр ажылдап тур мен. Бистиң кол ажылывыс —кышкы үеде район төвүнүң будүрүлге, албан черлериниң объектилерин чылыг энергиязы-биле доктаамал хандырары. Бо кыжын Сарыг-Сепке улуг соок болбады. Ынчалза-даа кыш кыш-ла болгай, чымыштыг ишти негээр. Бистиң эзлчегниң одакчылары Александр Лубошников, Карпей Голубцов, Николай Херел-оол эки ажылдадылар. Бодум слесарь-кадыкчы кижи болгаш чылыг энергиязының шугумунга үреликишкиннер болдурбас дээш ажылдап турдум. Үреликишкиннер болу бээрге, дыштанып хүн-даа дивес, сени кыйгыртыр, дүн ортузунда-даа ажылче чоруп орар сен. Бодумнуң дыжым бодап, кажан-даа ажылымдан ойталап көрбээн мен. Чүге дизе, мен— коммунист кижи-дир мен. Мээң ажылым— арын-нүүрүм, ат-алдарым-дыр.

Сергей ГОЛУБЦОВ.
«Тыва коммунэнергонуң» Сарыг-Сеп участогунуң слесарь-кадыкчызы.

Пропагандистиң дуржулгазындан

ҮРГҮЛЧҮ ӨӨРЕНИП ЧОРААШ...

Пропагандист. Ооң ажылы харыысалгалыг, берге, ынчалзажок ажыктыг. Ол марксизм-ленинизмниң идеяларын, партияның иштики, даштыкы политиказын кижилерге чедирип, оларның чүректеринге чогаадыкчы хей-аттың одун кыпсыр. Ындыг кижилерниң бирээзинге ужуражып, ооң пропагандисчи ажыл-ижин сонуургаан мен. Ол—Барыын-Хемчик районнуң Аксы-Барлык ортумак школазының башкызы Шанчы Сагаанович Сат-тыр. Ол агитатор, пропагандист эге базымын 27 чыл мурнунда Сут-Хөл районнуң комсомол райкомунга ажылдап тургаш эгелээн.

Аныяктар удуртуп, школа директорлап, башкылап келген бо бүгү чылдарында Шанчы Сагаанович идеология ажылынган салдынмаан. Политиктиг, экономиктиг өөредилгениң системазын эрткен үелерде эде чаартып келгенинең аайы-биле партия, комсомол чырыдыышкынының бүгү хевирлеринге пропагандистен келген. Хоочун коммунист Шанчы Сагаанович сөөлгү 13 чылдарның дургузунда «Барлык» совхозтуң Аксы-Барлык салбырының тускай эртемнигларының, удуртукчуларының, активчилерниң ортузунга партийжи даалгазын мактадыг күүседип чоруур.

— Бо хире хей чылдарда ажылдаан дуржулгаңардан чүнү чугаалап болур силер?—деп, оон баштай сонуургаан мен.

— Кижилерниң политиктиг билии бедээн тудум, оларның ажылга хамаарылгазы экижикир. Кичээл бүрүзүнүң дыңнакчыга чедиңгир, сонуурганчыг болуру пропагандистиң баш удур белеткелинден, янзы-бүрү аргаларны, методтарны тывынгыр, чогаадыкчы өзүгаар-биле ажыглап билиринден кол хамааржыр— деп, ол кыска харыылаваш, улаштыр бодунуң байлак дуржулгазын чугаалады.

—Ажылчы чоннуң политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгезиниң системазын эде тургузарының кол угланышкыннарының дугайында СЭКП ТК-ның доктаалынга дүүштүр пропагандистерниң харыысалгазы ам улгаткан. Бо чылгы өөредилгениң кол курузу — «Чурттуң социал-экономиктиг хөгжүлдезин дүргедедири — СЭКП-ниң стратегтиг угланышкыны» деп тема болуур. Политөөредилгениң кол езээ бо курсче угланган болганда, пропагандист кижи баштай боду эде тургустунуп, политика-даа, экономика-даа талазыбиле быжыг билигни үргүлчү шыңгээдип, ооң амыдырал-биле холбаазын өөренип ап чоруурү эргежок чугула— деп, Шанчы Сагаанович чугаалады.

Пропагандист үк курсту өөредирде, дыңнакчыларның ажыл-ижин, оларның политиктиг болгаш ниити белеткелин барымдаалап көрүп турар. Үндезин айтырыг — чурттуң социал-экономиктиг хөгжүлдезин дүргедедириниң стратегиязын өөредирде, «экономиктиг стратегия», «экстенсивтиг», «интенсивтиг», «эртем-техниктиг депшилге», «кижи фактору», «ажыл-агый механизми», «экономиктиг быра», «кол фондулар», «бот-орулга-чарылга» болгаш өске-даа ниитилел-политиктиг эргежок чугула терминнерниң алыс утказын эге баштай дыңнакчыларга билиндирип ап турар. Ук терминнерни көскү, тодаргай кылдыр бижээш, политиктиг чырыдыышкын булуңунга, библиотекага, агитквартиралар болгаш хойжу бригадаларның төлтеринге астырып турар. Кичээлдериниң темазын быжыг, ханы шиңгээдип алырынга, дараазында кичээлдер эрттиреринге пропагандиске ол ажыктыг болуп турар.

Өөредилгени амыдырал-биле холбаарынче кол кичээнгейни салып, дыңнакчыларның бот-идепкейин оттуруп шыдаар чаа аргаларны, хевирлерни ол шилип ап турар. Чижээ, дургедээшкинниң кол факторларын билип алырынга дараазында айтырыгны оларга онаалга кылдыр берип, олардан харыыны негеп турар. «Эртем-техниктиг депшилгениң дүргедээшкини —партияның экономиктиг стратегиязының үндезин айтырыы», «Ажыл-агый механизмин эде тургузарының кол-кол угланыышкыннары», «Кижи факторун идепкейжидери — экономиктиг депшилгениң чугула айтырыы» дээш өске-даа.

Күш-ажылдың хоочуну, трактор-хову бригадазының бригадири, коммунист Ким Мөөктээр «Черниң үнүш-дүжүткүрүн болгаш малдың продуктулуун бедидери» деп айтырыгны ажыл-агыйның амыдыралы-биле холбап тургаш солун, дээштиг кылдыр белеткээш чугаалап берген. А салбыр эргелекчизи Попун-оол Хомушкунуң «Эртем-техниктиг депшилге болгаш кодээ ажылагыйга ооң онзагай үүлдериин, көдээ Советтиң күүскомунуң секретары Тамара Хертектиң «Кижи факторун идепкейжидери экономиктиг депшилгениң чугула айтырыы» деп рефераттарын сайгарып чугаалашкан. Оларны семинарга база ажыглаан.

Бо өөредилге чылының баштайгы кичээли «Эде тургустунуушкунну практиктиг ажыл-херектер-биле ханылалыр» деп тема-биле эгелээн. Ооң онзагай талазы—дыңнакчыларның ажылдап турары бригаданың, ферманың, хойжу бригаданың болгаш салбырның база дыңнакчыларның боттарының ажыл-херектери-биле холбаалыы болган. Кичээл эгелээриниң мурнунда ийи неделя бурунгаар дыңнакчыларга дараазында айтырыгларны кичээлге белеткеп экижээри-биле берген: «Эде тургустунуушкун деп чүл? Бистиң салбырывыстың ажылын эде тургузарынга кандыг айтырыглар шиитпирлеттингеп туруп болурул? Будүрүлге социал-культура амыдырал талазы-биле кандыг айтырыглар шиитпирлээрил? Ону чүүден эгелеп болурул? Хойжу бригадага, хову ажылынга эде тургустунуушкунну чүүден эгелезе эки деп бодаар силер? Силерниң коллективериңерниң эде тургустунарынга чүү чүве шаптыктап турарыл?».

— Шак ындыг болгаш ооңдаа өске практиктиг айтырыглар эде тургустунуушкуннуң алыс утказын амгы үе-чадада ооң сорулгаларын ханы тодарадып алырынга дузалаар, коллективтиң ажылын боттуг, ажыл-агыйжы ёзу-биле чугаалажыр дээш дыңнакчыларның идепкейин кичээлге бедидер —деп, Шанчы Сагаанович чугаалады.

Кичээлдиң дыңнакчыларының хей кезии коммунистер. Олар суурнуң агитквартираларында, малчыннар ортузунда агитаторлар, политинформаторлар. Зооветеринарлыг болгаш экономиктиг өөредилгени эрттирип турарлар база бар. Хойжулар ортузунга масса-политиктиг ажылды күштелдиргенииң түңнелинде, бригадада байдал экижээн, көргүзүү бедээн. Ногаажылар бедик дүжүттү чедип алган. Ниитизи-биле салбырның ажыл-ишчилери планныг даалгаларын ажыр күүседип турар.

Кичээлдерге үргүлчү белетчимис, ногаа аймаа сагланайынып үнер. Бот-орулга-чарылганың, бот-акшаланыышкынның амгы чаа байдалдарында ол буга сууң долу шлиңгээдин алыр болза капуста, картофель дээш янзы-бүрү ногоолларны өстүрериңге азагок-ла ажыктыг.

Тока аттыг совхозтуң улуг бугазының иштии довурак, элезин, хая-даш, тал, хараган, ылаңгыя үстүү кеззинде, орту кижи дола берген. Буга уну дең-дески эвес болганындан суг кайы хамаанчок агып баткаш, хей тараа, сиген девискээрин үрел турар. Буганың иштин дургаар аштаар машина амдыызында көзүлбейн турар. Ындыг болганда маңаа хол-биле ,ажылдаарын организастаары негеттикип турар. Ону кылыптар аныяктар, школачылар черле чайлыг тыпты бээр. Ол чаагай үүле-херекти соңгаарлаткан хереглээр чок деп бодаар мен.

Оюн ТОВУУ.
Кызыл хоорай.

АШТАП ЧААРТКАШ АЖЫГЛАЗА

Таңды-Уланың дал ортузунда Чеди-Хөл тайгазының бедиктеринден шурап баткаш, хей хемчигештерни бодунга каттыштырып алган даваш-шимээннинг агып чыдар Элегес хем Таңды эдээн шаг-үеден бээр тараалап, үнүш-дүжүткүр, байлакшылдыг чер болдурган. Элегес хем орта-даа доктаавайн, элбек суун эрик дүргаар тайырлавышаан, шапкын терең күжү-биле улам бурунгаарлавышаан, Межегейниң оожум агымын оң талазынга чедипкеш, күчүлүг Улуг-Хемни өскелерниң мурнай үткуп алган. Ындыг хемниң уну тараа-биле байлак, а ооң эрини дүргаар чурттаан чону тараажылар-даа болбайн канчаар. Шынап-ла, таңдыжылар тараажының бедик адын шагдан тура бедик тудуп келген.

Таңдым турда хертеш-ле мен. Тарваң турда тодуг-ла мен — дээр ышкажыгай.

Ам сөөлгү үеде ында суггат бугаларының хей кезии ажыглалдан үнүп, чамдыктары шуут октаттынган-дыр. Чаңгыс чижек. Төөгүлүг болгаш сураглыг Көк-Хаак бугазын көрүп көрээл. Ол Чал-Кежигиниң мурнундан эгелээш, Суг-Бажының үстүү талазында хаваакты ашкаш, ооң кедээзинде ховунуң эдээн суггарып, хей тараа шөлдерин эргилдир бадып чыткан болгай. Мурнуку чылдарда тараажылар буганың дөзүнденне ийи чүкче адырыктар үндүрүп, сугну четчири-биле ажыглап турган. Бир талазы ховуже агып кирер. Суг-Бажыңче аңгыланы бергенин Көк-Хаак белдири деп чон ам-даа алдаржыдып адаар. Ам ооң чокпак бедик хаактары кезек черде көстүп арткан. Ылаңгыя чайын хөлбеңнедир чайгарылаан. Суг-Бажы биле Чал-Кежиг аразынга машина-балгаттыг эрткен-дүшкен кижилер-биле байырлажып турганзыг-даа. Ам ол буганың уну бүдер четкен. Бир эвес ону аштап чаарткаш, «Коммунизминиң херели» биле Тока аттыг совхозтар ажыглалга киирер чүве болза чечектиг эргелеринде партия эге организациязының үчёдүнда 8 коммунист бактаал турар. Кижи саны-биле алыр болза, бичии организация, Ынчалза-даа чурттакга-коммунал ажыл-агый эргелелиниң база «Тыва коммунэнергонуң» Сарыг-Сеп участогунуң ажыл-агый, сагылга-чурум болгаш өске-даа чугула айтырыглары партия организациязының кичээнгейиниң төвүде турар. Партия эге организациязы коммунист бүрүзүнден эде тургустунуушкуннуң херээнге кайы хире үлүүн киирип турарын шыңгыы айтырып, отчёттарын хуралдарга дыңнап турар. Партия организациязынга хамааржып турар үстүнде адаанын ийи күш-ажылчы коллективтер эрткен чылдың база бо чылдың бирги кварталдың планнарын ажыр күүсеткен. Ажыл-агыйны башкарарының чаа экономиктиг аргазынче чыл эгезинде шилчээн бис. Чаа байдал кижи бүрүзүнүң ажылынга харыысалгалыг чоруун бедиткен. Бисте эде тургустунуушкуннуң эге базымнары ол боор деп бодаар мен.

Эде тургустунуушкунга коммунист кижи бүрүзү эгелекчи ролюн кергүзер ужурлуг. Күш-ажылга, хей-ниитиниң база хууда амыдыралынга үлегер-чижек болурун бистерден партия негеп турар. Бо талазы-биле партия Уставының негелделерин күүседип турар бис бе? Мындыг айтырыгны боттарывыска салып, шүгдүнер ужурлуг бис. Будүрүлге планы күүсетпес, күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр болгаш өске-даа ындыг чүүлдерни кылган коммунистерниң хууда херээн көрүп турар. Партийжиниң адын баксыраткан кижилерниң хууда херээн шыңгыы көөрү чугула. Ындыгларның бажын сүйбаар үе эрткен болгай.

Коммунист кижиниң арыг-нүүрү деп чүл? Ол дээрге хей талалыг айтырыгларны хаара тудуп турар деп бодаар мен. Ак сеткилдиг, ажыл, шынчы чорук, партийжи принципиалдыг болуру кол чүүл. Тодаргайлаарга, СЭКПниң Уставының негелделерин хажык чокка күүседири-дир. Коллективтиң эрге-ажыы бир дугаарында турар үжурлуг. Ону ынчаар кылып турар мен. Бодунуң хууда эрге-ажыын бодаар чорук партийжи эвес үзел-дир. Партияның хүрээлеңнге турары кандыг-даа артык эргелер бербес, харын бедик харыысалганы онаап турар болгай. Ындыг болганда эки ажылдаары, сагылга-чурумну быжыглаары хүлээлгевис-тир.

«Тыва коммунэнергонуң» Сарыг-Сеп участогунда 1981 чылдан бээр ажылдап тур мен. Бистиң кол ажылывыс —кышкы үеде район төвүнүң будүрүлге, албан черлериниң объектилерин чылыг энергиязы-биле доктаамал хандырары. Бо кыжын Сарыг-Сепке улуг соок болбады. Ынчалза-даа кыш кыш-ла болгай, чымыштыг ишти негээр. Бистиң эзлчегниң одакчылары Александр Лубошников, Карпей Голубцов, Николай Херел-оол эки ажылдадылар. Бодум слесарь-кадыкчы кижи болгаш чылыг энергиязының шугумунга үреликишкиннер болдурбас дээш ажылдап турдум. Үреликишкиннер болу бээрге, дыштанып хүн-даа дивес, сени кыйгыртыр, дүн ортузунда-даа ажылче чоруп орар сен. Бодумнуң дыжым бодап, кажан-даа ажылымдан ойталап көрбээн мен. Чүге дизе, мен— коммунист кижи-дир мен. Мээң ажылым— арын-нүүрүм, ат-алдарым-дыр.

Сергей ГОЛУБЦОВ.
«Тыва коммунэнергонуң» Сарыг-Сеп участогунуң слесарь-кадыкчызы.

Специалистиң харыызы

НИИТИ ЧУРУМ ЁЗУГААР

Малчыннарның ажылдап, чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны чедир тургуспайн турарының, акша-төлевирни чүү дээш төлеп турарының дугайында, билдинмес болгаш чедир кылдынмаан ажылдар дугайында хомудалдыг чагаалар республиканың чамдыг совхозтарының мал ажылдакчыларындан сөөлгү үеде хей-биле кээп турар апарган. Бо талазы-биле бир дугаарында чүнү демдеглезе чугулал дээрге, хомудалдыг чагаалар кээп турар совхозтарның тускай эртемниг специалистери, профкомнуң удуртукчулары малчыннар ортузунга чогуур бүдүрүлге-экономиктиг, зооветеринарлыг өөредилгелерни, тейылбыр ажылдарын чоруткайн, азы кошкак чорудуп турарындан, малчыннарның ажыл-амыдыралынче кичээнгейни сулаткандыгындан тургустунуп кээп турар дээрзи билдинип кээр. Азы мал ажылдакчыларының билдинмес айтырыгларынга, чөптүг негелделеринге дорт харыы бербейн, кулак дашты-биле дыңнап эртирип каар чоруктар удуртукчуларның талазындан тургулааны чадавас, чүге дээрге дыка хей айтырыгларны ажыл агыйларның тускай эртемниглери чурттап турар черлериниң аайы-биле тайылбырлап, шинтирлеп, харыылап берип болуур турган. Ийиде, малчын нарда чедир хандыртынмаан чүүлдер дугайында, ажыл-төлевиринде билдинмес айтырыглар талазы-биле чүүлдерни бир дугаарында ажылдап турар совхозтарының специалистеринден азы профкомдан айтырып, чогуур харыыларны алыр ужурлуг. Хомудалдар айтырыглар тургузарының чурумуч сагыыр болза эки Кажан совхозтуң удуртукчуларының тодаргай харыы бербээнде азы харыы бээринден ойталаванда, хомудалды үстүкү органнарже киирер чурумнуг, бо удаада районнуң агроүлетпүр каттыжылышкынынче бижикир.

Мындыг янзылыг хомудалды чагаалар Чөөн-Хемчик районда «Чыраа-Бажы» совхозтуң хоочуң малчыны Конаа Монгуштан келген. Ону бистер солун таварыштыр харыылап берген бис.

Тес-Хем районда «О. Шынаа» совхозтуң № 2 хойжу бригадазының бөлүк малчыннары С. Х. Балчир, О. М. Донмит, К. М. Донмит, А. Б. Куулар, С. М. Эртине олардан ажыл төлевирикиниң, хуу өөчү ажыглаарының, хөмүрнү, ыяштың кым хандырарының дугайында айтырыгларны тейылбырлап бээрин солун дамчыштыр дилээн.

Суг досказарын одааны дээш немелде төлевир санавас болгаш чылыг суг-биле хойларны суггарары малчын кижиниң хей, эки шынарлыг продукция алырының бир хемчээ, хүлээлгези болур. Аът-биле совхоз хандырар.

Хуу аъды-биле мал кадерып турар болза, ооң төлезизин совхозтуң администрациязы-биле дугуржулга ёзугаар төледип ап болур. Дугуржулга кылырда, хуу аътка чидирткен мал чемин болгаш өске-даа чарыгдалдарны киржээнгейге алган турар ужурлуг. Ол ышкаш суг досказарын, тепляк печкаларын одаарынга хереглээн хөмүрнү, ыяштың совхозтуң администрациязы малчынга дужүрүп бээр. Ол дээш малчыннан акша тыртпас. Малчын бодунуң чурттакга бажыңын, чунар-бажыңын одаарынга хөмүрнү, ыяштың ниити чурум ёзугаар бухгалтерия дамчыштыр садып алыр.

Малчыннарны совхоз чурттакга бажыңы-биле, ооң иштинде өглер-биле долузу-биле хандырар хүлээлгелиг. Бир эвес малчын» бодунуң хуу өөнге чурттап, ажылдап чоруур болза, совхоз септелгеге хереглээр материалдар-биле халас хандырар.

Александр КААДЫР-ООЛ.
Агроүлетпүркүкомнуң улуг экономизи.

«Шынга» харыылар

ЧАА АРГАЛАРЖЕ ШИЛЧИИР

Бо чылдың февраль 23-те «Шын» солунга «Чылдагааны чүдел!» деп материал үнген. Аңаа Ак-Довурактың хлеб заводунуң ажылын шүгүмчүлеп бижээн. Ук материалды республиканың хлеб пекарня болгаш макарон үлетпүр эргелелиниң чөвүлелинге чугаалажып көргенин ук эргелелдиң начальниги А. А. Рудольф редакцияга дыңнаткан.

Бүдүрүп үндүрүп турар продукцияның шынарын экижидер база ажылчыннарның мергежилин бедидер талазы-биле заводтуң директору В. А. Тян база специалистер четпес ажылдап турары шын деп көрген. Бүдүрүлгени 1989 чылда долу бот-орулга-чарылгаже база бот-акшаланыышкынче киирер.

Ону барымдаалааш, эргелел тускай дужаал үндүрген турган. Ынчалза-даа бүдүрүлге-экономиктиг өөредилгени организастаар дугайында айтыышкынны күүсетпээн. Ук өөредилгени бо айда эгелээрин заводтуң директору В. Тян хүлээнген.

Бо чылын заводка чаа электри суугуну эттеп тургузар, ооң түңнелинде 2 хонукта 2 тонна продукцияны немей кылыр апаар. Эрги дериг-херекселдерни чоорту солуур.

Социал айтырыгларны шиитпирлээри-биле чамдык хемчеглерни база ап турар. Чыл санында ийи квартиралыг бажыңнарны тудуп турар.

Продукцияның шынарын база ассортиментизин экижидери-биле күш-ажылчы коллективтиң чөвүлели администрация-биле кады эргежок чугула хемчеглерни ап турарын харыыда айыткан.

Харыыдан көөрге...

«Ийи-ле кыштагдан илдең» база «Кыш келген. Ону канчаар утканыл?» деп материалдарга «Шын» солун Барыын-Хемчиктиң «Хемчик» совхозтуң кыштаглаашкынга белеткелинде дүвүренчиг байдалды шүгүмчүлээн турган. Оларның изи-биле совхозтуң парткому ажыл-агыйның бүгү-ле специалистерин чыггаш, хемчеглерни ажылдап кылгаш, чогуур хемчеглерни алганын РАҮК-түң даргазы М. Б. Кара-Сал мырыңай чаа дыңнаткан.

Чүлерни канчанганыл ынчаш? Көдээ Совет күүскомунуң кежигүнү Калдар-оол Хомушкуга удурткан бригада тургусташ, кыштагларның үүрмек септелгезин каш хонукта дооскан. Ийиде, кыштагларже мал чеми чедирер тускай звенону коммунистер Чүңней Кара-Сал биле Кош-оол Саая удуртуп турган. Малчыннарга одаар чүүлдер чедирер ийи автомашинаны, ийи тракторну бижыглаан. Кыштаглаашкын үезинде дуза чедирери-биле ийи хойжу бригадага агитбажыңнарны бижыглаан.

Сүт-бараан фермазын школа коллективинге бижыглаан, ынчангаш неделя санында олар фермага барып, боттуг дузаны чедирип турар. Ол ышкаш суурда партия эге организациязы ук коллективти шефке алган.

Ниитизи-биле совхозта кыштаглаашкын берге байдалдыг болуп турар, ынчангаш өске черлерден мал чемин белеткеп турар, ол ышкаш совхозтуң девискээринден бир звено будук-бүрүнү белеткеп турар.

Ам-даа хөй

Барыын-Хемчикте «Дөң-Терезин» совхозта кыштаглаашкынга белеткелде улуг четпестер барын эрткен чылдың октябрь 24-те «Шын» солунга «Шүгүмчүлел соонда чүнү кылганыл?» деп эге-биле парлаан турган. Ында айыткан фактылар бүрүнү-биле бадыткаттынганын РАҮК даргазының оралакчызы Г. А. Силкин биске бижип дыңнаткан. Материалда айыткан четпестерниң талазы-биле РАҮК-түң техниктиг чөвүлелинге чугаалашкан. Совхоз директору Д. Н.-С. Сааяны шыңгыы доңгуткан, кол зоотехник С. К. Ооржакты сагындырган.

Малчын Александр Ооржактың чурттаар бажыңын совхоз доосклаш ажыглалга киирген. Сергей Ооржактың, Октээ Хомушкунуң кыштагларында кажааларны септеп берген. Ол ышкаш фермада кажааларны септээн. Чылыдылга системазын өй-шаанда ажылдаткан. Инекке сиген каап бээр, агаарладыр шөлдү херимнээн. Сүт-бараан фермазы бригада кержээзи-биле ажылдап турар. Ол чорук ниити ажылды экижидеринге дузалыг болуп турар. Хойжулар, сарлыкчылар өг-бүле кержээзинче кирген.

Ооң-биле чергелештир ам-даа кылдынмаан ажылдарның барын Г. А. Силкин харыызында бижип турар. Совхозтуң проравы К. Х. Ооржак кыштагларда чурттаалга бажыңнарын база кызыл-булуңну ажыглалга киирер талазы-биле дыка кошкак ажылдап келген. Фермада инек төрүүр тускай өрээл ам-даа чок, ону келир чайын тудар. Хаван фермазының байдалы амдыгаа чедир берге. Ында хаван кажаазын тутканда болза, «Тыва суг тудуг» трестиң кежүп чоруур механизастаттынган колонназының (начальниги эш Бессмертных) ажылчыннары өрүмнеп казар кудукту төнчүзүнге чедир кылбаанындан кажаа ажыглал чок турар.

Шүгүмчүлелдиг материалда кирген арткан четпестерни кыска хүусаада долузу-биле чайладырын РАҮК чөвүлели «Дөң-Терезин» совхозтуң директору Д. Н-С. Сааяга хүлээткен.

Ам-на сегиир боор

Кызыл-Мажалыкта эът комбинадының ажылында улуг четпестер барын «Экижидилгелер эвээш, ужуру чүдел?» деп материалга эрткен чылдың октябрь 30-де солунга парлаан турган. Ында бижээн чүүлдер колдуунда бадыткаттынганын Барыын-Хемчик РАҮК-түң даргазының оралакчызы Г. А. Силкин бижип чорутукан. Эң ылаңгыя чамдык специалистерни ажылындан хостаан. Комбинаттың кол инженеринге Москваның технологтуг институдунуң доозукчузу Вячеслав Дүктен-оолду томуйлаан. Кол механик Иван Кызылчаковту коллективтиң ниити хуралынга бадылаан.

Бүдүрүлгеде арыг-шевериң дүрүмнерин сагыыр талазы-биле чамдык ажылдарны кылган. Комбинаттың девискээринге хирлиг сугну, ооң аңгыда канализация хоорзазындан сугну сордурган.

Ийи-чаңгыс кижилерниң цехтерден эът болгаш өске-даа продуктулар оорлаар чоруун болдурбазы-биле комбинаттың таңныыл албанын дүжүргеш, райкүүскомнуң иштики херектер килдизиниң Ак-Довуракта таңныыл черинге 1988 чылдың январь 1-ден эгелеп хүлээдип бергеш, таңныылдарның ажылын күштелдирген.

Солунга парлаттынган материалды коллективтиң хуралынга база чугаалажып көрген. Комбинаттың дирекциязы ажылчыннарга таарымчалыг байдалдарны тургузары-биле хемчегни ап турар.

РЕДАКЦИЯДАН: Эде тургустунуушкун үезинде четпестерни илереткеш, ону чайладырынга парлалга улуг черни ээлеп турар. Ынчангаш шүгүмчүлелдиг материалдар парлаттынарга-ла, хамаарышкан коллективтерниң удуртукчулары ону чугаалажып көргеш, хемчеглерни ап турар.

Солунга үнген шүгүмчүлелдиң харыызы өй-шаанда, тода болгаш ылап шын болур ужурлуг. Чүгле ат чодар дээш харыылавас. Бис бо удаада элээн харыыларны бо хүнгү солунда парладывыс. Ында кым, кажан харыылааны илдең.

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ КИЛДИЗИ.

А БИСТИИНДЕ МЫНДЫГ

Ындыг эге-биле Сүт-Хөл суурнуң чурттакчызы Галина Очур-оолдуң чүүлү «Саар инектиг болза...» деп чугааны уламчылап тур бис» деп рубриканың адаанга парлаттынган. Хууда малдыг кижилерге сиген шөлүн тускайлап бербезин, мал чеми сөөртүрүнде транспорт талазы-биле бергедээшкиннер барын, хууда малдың кададын багай организастаанын, хереглекчилер ниитилелиниң шүгүму-биле мал чемин садып алырының бергезин, чонга сүт садарында четпестер барын, январь 11-де чолаачы Н. Монгуштуң сүттү ээзирик сөөртүп келгенин автор февраль 16-да «Шын» солунга шүгүмчүлеп бижээн.

Шүгүмчүлелдиг чүүлге харыыны Сүт-Хөл районнуң хереглекчилер ниитилелиниң баштаар чериниң даргазы Брат-оол Ховалыг чорутукан. Удуртукчунуң харыызын парладывыс.

Шүгүмчүлелдиг материалды коллективтиң ниити хуралынга сайгарып чугаалашкаш, озалдадып-даа бол, харыыны чоруттувус.

Хууда малдыг кижилерге тарааны күзүн совхозтар садып турган, 1988 чылдың бирги кварталында, эң ылаңгыя февраль айда 36 тонна чарбаны районнуң 5 совхозунга, Сүт-Хөл суурга база хереглекчилер ниитилели саткан. Тараа аймааның артыкшылын Сүт-Хөл суурга күзүн 2-3 удаа кээп саткан. Албаска, дедир аппарып-даа турган. Чоннуң сүт-биле хандырарын экижидер дээш бүгү хемчеглерни хереглекчилер ниитилелиниң баштаар чери ап чорудуп келген. Мурнуку чылдарга деңнээрге, сүттү садарында үзүктелиишкин чок деп болур. Чүге дээрге, Чадаанада сүт заводу-биле дугуржулга ёзугаар хүннүң-не сөөртүп садыглап турар бис. Чүгле район төвүнге эвес, харын Бора-Тайга, Ийме, Баян-Талага сүттү совхозтуң машиналары-биле Чадаанадан сөөртүп, чонга садып турар апарган.

Сүт-Хөл көдээ Совединиң шиитпирин ёзугаар, чондан кирип турар дилеглерни барымдаалааш, сүттү 5 шактан эгелеп садарын организастаан. Ындыг турбуже, суурнуң чурттакчылары мурнун былаажып, садыгжыны эки-бак сөглеп, ажыл-даа кылдырттпайн, сүт оочурлап тур бис деп, чылдагаан-биле магазинге тура хүнээр. Ол кижилерниң ажылдап турар организацияларының удуртукчулары та чүнү көрүп турар чүве.

Сүттү Чадаанада сүт заводундан алыр чуруму мындыг. Чадаана хоорайда магазиннерге, эмнелге, ясли-садик дээш өске-даа черлерге баштай бергеш, ийиги ээлчегде суурларже үндүрер. Совхозтар эвээш сүт дужаап турганы-биле суурларга сүт бербейн баар таварылгалар турган.

Галина Кежегеевна Очур-оол солунга чолаачы Н. Монгуш январь 11-де ээзирик деп бижээн. Н. Монгуш ол хүн арага-даа ишпээн. Херек ужуру-биле Чадаанада иштики херектер килдизинге орайтаан болган. А сүттү 4-5 шак үезинде ийиги ээлчегде алганы шын. Иштики херектер килдизиниң ажылдакчылары чолаачыны 8 шак үезинде чорутукан болган. Чолаачының тайылбырын алгаш, бо чүүлдү тодараткан бис. Январь 13-те бистиң чолаачывыс заводка озалдап-даа барбаан, совхозтар эвээш сүт дужааган, ол чүгле Чадаана хоорайга өй болган, а суурларга бербээн. Январь 27-де база үстүнде адааным чылдагаан-биле сүт бербээн. «А бистиинде мындыг» деп чүүлдү бижиириниң мурнунда, чылдагааннарын билип алыры-биле, хереглекчилер баштаар черинге автор келген болза эки.

Бистиң районнуң чурттакчылары хөй нуруузунда хууда малдыг. А ону малчыннарга азырадып турар. Боттарының чалгаа, шушпең чоруу-биле сиген-ширбиниш белеткеп албайн турар деп билир мен.

Сүттү магазинге 3 шакта эккелгеш, 5 шакта садар дээрге, солунче бижиир, улусчу контрольче баар бис дээр хөөннер көвүдеп турар апарган. Ажык-чарлыг чорукту соора ажыглап, хажыда бээр чүүлдерни болдурбазын дыкала дилээр-дир мен.

РЕДАКЦИЯДАН: Удуртукчунуң харыызындан алырга, Сүт-Хөл суурнуң чонун сүт-биле хереглекчилер ниитилелиниң шүгүму-биле хандырылга эрткен чылдарга бодаарга экижээн. Чадаанадан сүт сөөртүлгезинде үзүктелиишкиннерде хереглекчилер ниитилелиниң талазындан буруу чок, чолаачы Н. Монгуш арага ишпээн, Галина Очур-оолдуң солунга бижээн чамдык чүүлдери бадыткаттынмаан болуп турар. Ук автор актыг кижини арага ижип турар деп шын эвес бижээни ол бе? Бир эвес ылап ындыг болза, ол дээш харыылаар апаар. Ажык-чарлыг чорук шыныг, харыысалгалыг боорун негеп турар. Удуртукчунуң харыызынга бижикчи Галина Очур-оолдуң хамаарылгазы кандыгыл? Ону редакция билип алыксап турар.

Чер-черлерге хууда ажыл-агыйны сайзырадырынга кол организастыг рольду күүсекчи комитеттер ээлеп турар. «А бистиинде мындыг» деп шүгүмчүлелдиг чүүлге ында ады кирген Сүт-Хөл көдээ Совединиң күүскомунуң даргазы Дамба-Доржу Монгуш амга чедир редакцияга харыылаваан.

КЫЛЫП БЭЭР

Тес-Хем районнуң Самагалдай эмнелгезиниң ажылчыны дөрт уруглуг ие Ч. Шактар чурттап орар бажыңының байдалының дугайында, бажыңны долгандыр чурттакчыларның херим ажыр октаан богу-биле үнер-кирер чер чок кылдыр оваалаттынга бергенин редакцияже чорутукан чагаазында айыткан.

Ажылчын Ч. Шактарның чагаазын сайгарып көөрү-биле Тес-Хем райкүүскомунче «Шын» солун редакциязы чорутукан.

Райкүүском даргазының оралакчызы А. Ондарның адын салган харыыны редакция оон алган.

Самагалдай көдээ Совединиң күүскомунуң даргазы Ч. Б. Дангыт, чуртталга-коммунал ажыл-агый эргелелиниң начальниги Д. К. Кырлыг-Кара болгаш А. Ондар ук бажыңны барып көрүп чораны, ол бажың шагда-ла кандыг-даа план-төлевилел чокка, дужа келбиже бажыңнар арасында туттунганын айтып турар. Оон ыңай харыы бижикте мынча дээн: **«...Мурнунда турар 2 бажыңның херимнериниң азыгларын чиргеш, улуг херим эжик кылыр деп шиитпирлээн бис. Амгы үеде эжик кылып бээр дээрге, эжик кылыр черде бокту тейлендир төп, бөле үстүрүп каан. Чазын чер чылып, эрий бээрге, бокту үндүрүп чүдүрбүшаан, эжикти кылып бээр».**

Ук өг-бүлениң чуртталга байдалын таарымчалыг болдурары-биле Самагалдай көдээ Совет күүскому болгаш коммунал ажыл-агый эргелели аазааның дарый күүседир ужурлуг.

БАДЫТКАТТЫНГАН

Бо чылдың январь 5-те үнген «Шын» солунга Улуг-Хем районнуң Хайыракан суурнуң чурттакчыларының болгаш башкыларның ат салганы (чагаага шупту 18 кижи ат салган) шүгүмчүлелдиг чагаа парлаттынган. «Шагаан-Арыг хоорай биле Хайыракан арасынга чорууп турган автобузувус сөөлгү үеде шуут маңнавастай берген. Автобус билединиң өртээ 45 көпеек турда, автобус чолаачылары бистерден 47 көпеекти ап турза-даа, автобус халывайн баарындан корткаш, 2 көпеекти артыкка төлеп турдувус.

Бистиң суурда автобус доктаар черни база тургуспаан» деп авторлар хомудап бижээн.

Бо шүгүмчүлелдиг чагааны хынап, хемчег алыры-биле улус депутаттарының Улуг-Хем район Совединиң күүскомунче редакция чорутукан. Ооң келген харыы бо.

Солунга парлаан шүгүмчүлелдер чөптүг-дүр. Автобустарның техниктиг байдалы багай боол турганындан рейстер үсту бээр турган. Билеттерни 47 көпеекке садып турган фактылар тургулааны бадыткаттынган. Амгы үеде билеттерни 45 көпеекке садарын чурумчуткан.

Автобус доктаар черни тургускан. Ам уруглар садының болгаш школа арасында черде автобус доктаар чер кылып каан.

В. АНТОНЕНКО,
улус депутаттарының Улуг-Хем район Совединиң күүскомунуң даргазының оралакчызы.

ЧУРУМЧУТКАН

(Телефон-биле). «Мөрен» совхозтуң Сыын-Мыйыс сүт-бараан фермазында ажылдап турар өг-бүлелерге почта чедирилгезин организастааны багай дугайында «Келбес почтачы» деп эге-биле шүгүмчүлелдиг материал март 13-те «Шын» солунга парлаттынган.

Аңаа харыыны «Мөрен» совхозтуң директору Алдын-оол Дамдын телефон дамчыштыр редакцияга берген.

Солунга парлаттынган чүүлдү совхозтуң активиниң хуралынга сайгарып, чугаалашкан. Почтаны даргаларга берип каар деп чүве бадыткаттынмаан. Фермада өг-бүлелерге чагыткан солун, сеткүүлдери чамдыкта четче чедиртинмейн баары база чидип турар таварылгалар тургулаанын директор дыңнаткан.

Ажылын кошкатканы дээш почтачы Галина Седенни доңгуткан болгаш почта чедирилгезин чурумчуткан.

КОЛЛЕКТИВКЕ САЙГАРГАН

Редакция Барыын-Хемчик районнуң Хөнделең 8 чыл школазының интернадынга аштакчылап ажылдап турган Л. К. Стал-оолдан ол школаның директору О. М. Соянны шүгүмчүлеп бижээн чагааны алган. Чагааны солуннуң корреспондентизи А. Хертек районнуң улус өөредилге килдизи-биле кады сайгарып көрген.

Ында бижиттинген шүгүмчүлелдерге районо эргелекчизи Ч. Б. Ондар дараазында харыыны берген.

«Интернатка келген картофельди болгаш капустаны шын эвес чарыгдап, шыгжаар чер чок дээш башкыларга, техажылчыннарга 454 рубль түңге сатканы дээш школаның директору О. М. Соянга районнуң дужаалы-биле шыңгыы хемчег хүлээткен болгаш ол акшаны оон тырткан.

Чагаада бижиттинген чамдык фактылар бадыткаттынмаан. Школаның бүгү башкылары болгаш техниктиг ажылчыннары ону бадыткап турар. Чагааны оларның кижи бүрүзү-биле чугаалашкан болгаш коллективтиң ниити хуралынга сайгарып көрген. Ол хуралга 14 кижи чүве чугаалаан. Олар шупту чагааның автору Л. К. Стал-оол ажыл хүннери үзер, ажылга бола озалдап келир, ажылга ээзирик келир таварылгалар турган деп чугаалап турганнар. Школаның администрациязының болгаш профкомнуң каттышкан хуралынга ооң күш-ажылчы сагылга-чурумун хажыдып турарын чугаалажып турган. Школаның директору ол хуралдың шиитпиринге үндезилээш, Л. К. Стал-оолду ажылдан үндүрер дугайында дужаалды бижээни шын.

Коллективтиң хуралынга 19 кижи олурушкан. Олардан 17 кижи, ооң иштинде профкомнуң бүгү кежигүннери Л. К. Стал-оолду ажылдан үндүргенин шын деп бадылааннар.

«ТЕРЕ-ХӨЛГЕ» ДУЗА ХЕРЕК

Эрткен чылдың дөрткү кварталында «Шын» солунга «Санал көвей, кым кылырыл!» деп үш бөлүк материалдар үнген. Аңаа «Тере-Хөл» совхозтуң ажылында шыңгыы четпестер дугайында ук ажыл-агыйда чолаачы Ф. О. Сендиниң редакцияже чорутукан чагаазының изи-биле бистиң корреспондентивис Кунгуртугга чораш, көрген, билген чүүлдерин бижээн.

Ук материалдарны совхозтуң партком хуралынга сайгарып, чугаалажып көргеш, ажыл-агыйда тургустунуп келген четпестерге хамаарыштыр райком кежигүнү Ф. Сендиниң сагыш-сеткилин дүвүредип чоруур саналдарын чүүлдүг, шын деп көргеш, ону эдер талазы-биле чогуур хемчеглерни ажылдап кылганын СЭКП Кызыл райкомунуң бирги секретары В. С. Очур-оол биске дыңнаткан.

Сөөлгү үеде совхозтуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң талазы-биле чамдык ажылдар кылдынган болгаш кылдынып-даа турар. Ыраккы малчыннар биле совхоз төвүнүң арасында рация харылзаазы тургустунган. Амгы үеде Балыктыг биле Кунгуртуг хемнерни каттыштырааш, суг-биле ажылдаар электри станциязын тударының төлевилелин Москваның гидротөлевилел институдунуң Красноярск салбыры доозуп турар. Чоокку үеде Тере-Хөлге тудар уруглар садының, школаның төлевилел документилерин чагыткан. Ол ышкаш түүйбу база чугай кылып болуруунун шиичилеп ажылдары доозулган. Участок эмнелгезиниң, ында садыг салбырының ажылын экижидер талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылгаш, ону боттандырып турар.

Ооң-биле кады партком, көдээ Советтиң күүскому база дирекция ук девискээрде ажылды болур-чогуур-биле ам-даа удуртуп шыдавайн турар. Эрткен чылын аргалар турда-ла, мал чеми белеткээриниң планын күүсетпээн. Кызыл — Кунгуртуг арасынга чүък сөөртүр 6 автомашинаны совхозка карылгалыг дээш районнуң автобаазазынче эрткен чылын берипкен. Ынчангаш чамдык четпестер, бергелер тыптып келген. Кыштадыр солярка чогу-биле Кунгуртуг суурда электри станциязы орта ажылдаваан. Амгы үеде ук автомашиналарны ажыл-агыйга катап эгидер талазы-биле айтырыгны чугаалажып турар.

«Тере-Хөл» совхозтуң парткому эде тургустунуушкунну канчаар удуртуп турарының талазы-биле ооң отчёдунга удуртукчулар бот-боттары арасында харылзаа чок, совхозтуң ажыл-агыйынче партком холгаарлап турарын, эрги арга-методтар-биле ажылдап келгенин, чамдыкта ажылчыннар-биле бот-боттарын билишпейн баарындан чөрүлдээлер үнүп кээрин коммунистер шыңгыы шүгүмчүлээн. Ол ышкаш шүгүмчүлел товас, «улус балдырлаар» чоруктар ажылга шаптык болуп келгенин парткомнуң отчёттуг хуралынга коммунистер тодаргай чижектер-биле чугаалаан.

Совхозта эде тургустунуушкунну удуртуп шыдаваа дээш партком секретары С. Г. Чигжитти ажылындан хостаан, парткомнуң составын чааргаткан. Ол ышкаш эде тургустунуушкунну кошкак удуртуп, бодунуң ажылының стиль база методун өскертип шыдавайн турары дээш партком кежигүнү, көдээ Советтиң күүскомунуң даргазы Б. И. Эрексенни шыңгыы доңгуткан.

«БАГАЙ» ДЕП ҮНЕЛЭЭН. ЧҮГЕ?

Тыва АССР-ниң Театр ажылдакчыларының эвилелиниң отчёт-соңгулдалыг конференциязынга, ооң даргазы К. О. Сагдының илеткелинде шүгүмчүлел болгаш бот-шүгүмчүлел хөй болган. Чижээ, ооң илеткелинден мындыг чугааны ап көрээлиңер: «Хөгжүм-шии театры чаа оран-саваже көжүп киргеш, он чыл болган. Ол үениң иштинде театрывыс удуртур органнарның «шиичилел төвү» болуп келди. Он чыл иштинде 5 директор халашкан. Башкы, сантехник, актёр, режиссёр кижилерни уран чүүл коллективин удуртур ажылга «шенеп» келди. Оон ам-даа топтуг түңнел үнмээн, харын-даа сөөлгү чылдарда кол режиссёрларның * «шенелде» ажылы эгелээн...».

Илеткелчи оон ыңай театрда амгы байдалды анализтээн. «Ырак-узак черден чаладып келген кол режиссёр Николай Ефремович Логачев ийи чыл ажылдааш, хүндүлүг дыштанылгаже үнген. Коллективте үш труппаны чаңгыс ол удуртуп, бо чылгы сезоннуң репертуарын үскен. Режиссёр чедишпезинден шиилерни тургузарын директор хүлээниш алыр. Ооң уржуундан өске ажылдар уттундурар. А кол режиссёр тыва авторларның материалдарынга үндезилеп, балет болгаш операны тургузарын шенеп турар. Опера ыраажызы, балет артизи бар эвес, шак ындыг төнчү чок «шенелделерден» ырмавыс сынган, хоңнувус калган»—деп, ол уламчылаан.

Шынап-ла, сөөлгү чылдарда күрүнениң хөгжүм-шии театрының ажылынга хамаарыштыр шүгүмчүлелдер, саналдар хөй удаа болган. Ам театрже үзүн чок барып турар көрүкчүлерниң саны дыка кызырылган. Ол дугайын илеткелчи, санал бергеннер улуг дүвүрээзин-биле чугаалааннар. Республикада көрүкчүлерниң хүндүткелин чаалап алган, талантылыг артист Хертек Ширин-оол саналынга мынча диген:

— Бодумнуң саналымга кым-бир кижини карартыр деп бодавайн тур мен. Илеткелде четпес ажылывысты шүгүмчүлеп турары шын-дыр. Ынчаарга чаа-даа шиниң баштайгы үндүрүлгези болурга, залывыс чүге куруг турарының дугайында маңаа ханы сайгарылганы илеткелге кылыр турган. Ол дугайы дыңналбайн барды. Театр ажылдакчыларының сорулгазы, ону канчаар күүседип турары чогум-на ынчан коступ келир ийик.

Бистиң театрның техника хандырылгазы кандыг-даа төп черлериниинден дудак чок. Ынчалза-даа ону чөп ажыглап шыдавайн турар бис. Театрның чогаадыкчы удуртулгазы чогум кандыг ажыл кылып турары көзүлбес. Шүгүмчүлелдерни хөй удаа кылдывыс. Принципиалдыг шүгүмчүлелден чүге чогумчалыг түңнел чогул! Чүү шаптыктап турарыл! Харын-даа чамдык таварылгаларда шынын сөглээн кижилерге хөөн чок чорук тыптып келир-дир. Эде тургустунуушкун үезинде мынчаар амыдырап шыдаар бис бе! Коллективтиң санал-оналын дыңнаар үе келген боор.

Шынап-ла, кымны-даа «балдырпаар» дээн хөөн чок, ёзулуг эш хуу шүгүмчүлекчи санал-дыр. Бодунуң коллективиниң салым-чолу дээш сагыш аарып чоруур шак ындыгларның үнү кая-даа үнелиг.

Бистиң сураглыг хоочуннарывыс: Максим Мунзук, Николай Өлзей-оол, аныяктар Галина Мунзук, Ольга Кузнина, театровед Айлаң Кужугет, республиканың Чогаалчылар эвилелиниң харыысалгалыг секретары Александр Даржай, драматург Владимир Серен-оол болгаш өске-даа эштер боттарының санал-оналдарын берген.

Эвилелдиң даргазы турган К. Сагды бодунуң илеткелинге парлалга органнарының театрны чонга пропагандалаарынга эвээш улуг-хуузун киирип турарын, тыва драматургия чогаалының чогун шүгүмчүлээн. Аңаа харыыны театровед А. Кужугет, чогаалчы А. Даржай мынчаар берген-нер:

— Тыва драматургтар-биле театрның чогаадыкчы чөвүлелиниң харылзаазы барык чок. Чогум-на ооң уржуундан чон мурнунга, мактапкы дег, тапты салып алган шиилер чок болгай. Эки шии чокта критиктер чүү деп чугаалаарыл!

— Шии чогаалдары чок дээр-дир силер. Шүлүкчү Куулар Черлиг-оол сезен чылдар эгезинде «Шалбаа кудук» деп шиини бижээн. Ол парлалгага безин үнген. Автор ук чогаалын багай эвес бижээн деп, бодум хуумда санап турар мен. Үениң чугула айтырыын көдүрүп турар ук шиини Абаканга болган зона семинарынга эки деп мактаан. Ынчалза-даа ук ажыл сценаже үнмээн. Ол ышкаш Екатерина Танованың, Анатолий Емельяновтуң, Кызыл-Эник Кудажының түс чериин амыдыралынга бижээн шиилери кандыг-даа харыы чок чыдар-дыр.

Чогаалчылар эвилели биле театрның чогаадыкчы чөвүлелиниң арасында харылзаа шуут үзүлген. Эрткен чылын бир аныяк авторнуң шиизин хүлээп ап турда, чогаалчылар аңаа киржип, ооң чогаадыкчы уран-мергениниң талазы-биле санал киирерге, театрның директору хүлээп албаан. Драма —чечен чогаалдың база бир жанры болганда, аңаа бүгү негелдени ыяап күүседир херек. Уран-чечени, дыл-домаа, идейлиг утказы барымдаа чок, чүгле спектакль херек дээр хөөннер шын эвес. Мынчап кээрде, тыва театрның национал арны канчап костүр боор —деп, А. Даржай чугаалаан.

Театр ажылдакчыларының эвилелиниң тургузукчу конференциязы бистиң республикада ажыттынып турары бо. Ооң эрге-хүлээлгези мурнунда турганы организациядан дыка улгаткан. Ол театрның чогаадыкчы ажылын углап-баштаар, кадр айтырыгларын шиитпирлээринге база киржир эргелиг. Ук эвилел бодунуң ажылын ийи чыл бурунгаар эгелезе-даа, амга чедир көскү кылыпкан ажылы чок. Он чыл бурунгаар Щукин аттыг театр училищезин дооскан бөлүк бо чылын коллективтен үнүп, аңгы шенелде театрын тургускан. Оларның театрдан үнген чылдагааны чаңгыс: кол режиссёр база директорнуң ажыл-чорудулгазы-биле чөпшээрежип чадашканнар. Шак ындыг чылдагаан-биле орус бөлүктүң алды актёрлары база ажылындан үнген.

Театрда шак ындыг байдал шагда тургустунган турда-ла, эвилел ону көрбээчеңнеп эрттирипкен. Кылдынган ажылдарның сан-түңү эндере адаттынза-даа, конференцияның делегаттары ооң отчёттуг үе дургузунда кылып чорутукан ажылын «багай» деп шын үнелээн. Тыва АССР-ниң Театр ажылдакчыларының эвилелиниң чеди кижилиг чаа составы (ооң даргазынга РСФСР-ниң алдарлыг артизи Люндуп Солун-оол соңгуткан) ажылын айыттынган четпестерже углаары күзенчиг.

Эдуард ДОНГАК,
(Бистиң корр.).

делегей медээлери

КӨВҮДЕТКЕН

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Пакистанда хоргадап турар афган оппозицияның бөлүктеринге эң чаа боо-чепсекти бээрин Каттышкан Штаттар көвүдеткен. «Вашингтон пост» солуннуң сан-түңү-биле алырга, оппозицияның талалакчыларын боо-чепсек-биле хандырарының программазын боттандырып чорудуп тура боо-чепсек бээриниң ол чокка-ла хөй санныг даңзызын калбартып турар.

Бо чылын афган бөлүктерге боо-чепсек бээри 300 миллион доллар чедип турар. Ооң сорулгалары база чажырбайн турар. Таарыштыр шиитпирлеттериниң перспективазы элээн боттуг болу берген таварылгада боо-чепсектиг оппозицияның хөделиишкиннерин идепкейжидери, афган чазактың чорудуп турары национал эптежилгениң политиказын амыдыралга боттандырып чорударынга шаптыктаары кол сорулга болуп турар.

ТУРАСКААТКАН

ПРАГА. (СЭТА). Аңаа ажыттынган делегейниң эртем симпозиумун «Интеркосмос» программазының 20 чылынга тураскааткан. Болгария, ГДР, Польша, ССРЭ болгаш ЧССР-ден келген эртемденнер күрүнелерниң кады ажылдажылгазының түңнелин үндүрүп турар бежен хире илеткелдерни киирерлер.

ПРЕЗИДЕНТИНИҢ ЧАГААЗЫ

КАБУЛ. (СЭТА). Афганистан Республиканың президентизи Наджибулла КНО-нуң десеннер хереттериниң талазы-биле Дээди комиссарының эргелелинге чагаа чорутукан.

Национал эптежилге политиказын чыл иштинде чорудуп келгениниң үезинде афган улустуң чаңгыс эвин быжыглаарынче, нарын афган айтырыгны тайбың шиитпирлээринче угланган хөй санныг чугула базымнарны кылган деп ол документиде айтып турар. Афганистанга чораан КНО-нуң Дээди комиссарының эргелелиниң бурун эргелиг төлээлекчилери десеннерниң дедир ээп келиринге, оларның күрүнени эргелеп башкарарынга деңэргелиг киржирин республиканың конституциязының магадылап турарынга бүзүрээни билдингир болгай.

Чуртта республиканың Национал чөвүлелинче соңгулдалар эгелээн. Ону КНО-нуң Уставынга, кижиниң эргелериниң бүгү-ниити декларациязынга болгаш делегей эргелериниң нормаларынга дүүштүр чорудар. Соңгулдаларның кол сорулгазы афган улустуң национал чаңгыс эвин хандырары болгаш бот-боттарын билчириниң байдалынга нарын айтырыгларны шиитпирлээри болур.

Ооң-биле холбаштыр десеннерниң хереттериниң талазы-биле КНО-нуң Дээди комиссарының эргелели даштыкыда турар афган хамаатыларга соңгулдалар болурунуң дугайын дыңнадырынга болгаш оларның төрээн чуртунче ээп келиринге шаптыктаашкыннарны чайладырынга дуза көргүзеринге ынаныышкынны президент илереткен. Афган чазак чаңгыс чурттугларын хүлээп алырынга болгаш оларның соңгулдаларга киржиринге таарымчалыг байдалды тургузарынга десеннерниң элээн каш бөлүктериниң дедир ээп келиринге шаптыктаашкын болган таварылгада парламентиниң ийи палаталарынга эргежок чугула санныг черни арттырып каарынга афган чазак белен деп, документиде айтып турар.

СОҢГААРЛАДЫП ТУРАР

МАНАГУА. (СЭТА). Никарагуаның чазаа болгаш контрастың арасынга Сапоага аткылажыышкынны түр када соксадыр дугайында дугуржулганы күүседиринге никарагуа контрреволюцияның баштыңнары соңгаарладыышкынны чорудуп турары ук дугуржулганың күүселдезин болдурбазының айыылынга чедирип турар. «Никарагуа демократтыг удуртулгазы» деп адаар бөлүктүң удуртулгазының дилээ-биле апрель 6-да Манагуага чазак-биле ээлчеглиг чугаалажыышкыннарны болдурбайн барган.

Никарагуаның чазаа болгаш контрастың удуртулгазы дорт чугаалажыышкыннарның ээлчеглиг болурун апрель 6-да, апрель 12-ден 15-ке чедир Манагуага чорударын дугуржуп алган турган.

ХОВАР КЕЖИИН...

Чырык черге чаңгыс удаа төрүттүнер.
Чылдар маңы,
эреге дег, санап чок баар.
Үе-шагның камналга чок халас баары —
Үүлгедиг-дир. Дагын эглип төлеттинмес.
Салым-чаяан база ховар кежик дээр бис.
Саннып, эвээш кижилерге бердинген боор.
Ону таптыг хумагалап шыдаваза —
Ондагайлыг, чүга шил дег, буступ-хээрээр.
Арай деп-ле, ындыг улуг чаяалганың
Ажык-дүжүүн неперреди чурттагы дег.
Шорулгак чок, човалга чок үүле кайдал!
Соонга калыр адын-сывын бодагы дег.
Хөрээн шанчып, көөргеттинип чорза-чорза.
Көңгүс куруг —шаарланып каар улус бар-дыр.
«Хайыраан-на талантыны, эртемни!» деп,
Харaададып, кээргедирге чүнүң эжил!!
¯лымы чок ындыгларны чеже сургаар,-
Ажыглаваан чаялгазын назы-шээр чок
Адыра соп өскелерге, үлеп бергеш
Ялазын-даа хүлээр болза, ажырбас дег!
Монгуш ӨЛЧЕЙ-ООЛ.

ЧЕРНИҢ АДЫНДА УЖУР-ЛА БАР

Бичии чораан чылдарымда, чайгы дүне аътка шапкан аныяктарның кожамыктап ырлашканындан, болганчок-ла отту хона бээр чораан мен.

Алгый-Хөлдүң эртинези
Аңгыр кушту хоюспаңар,
Ал-ла боттуң хөңнүн чазаан
Анай-карам ажынмаңар.
Дүстүг-Хөлдүң эртинези
Дуруяа кушту ужутпаңар.
Турган боттуң хөңнүн чазаан
Дунда-карам ажынмаңар.

Сагыш-сеткил хөлзеп, көвүдеп, каракка Каък-Хөл, Дус-Хөл, Алгый-Хөл алдыннalып, чайынналып көстүп келгилээр. Бичиимден-не хөлдер көөрүнге кончуг ынак чораан мен. Мээң ындыымдан чүве ийикпе, кырган-ачам чаңгыс хоор аъдынга мени ушкарып алгаш, хөлдерни көргүскүлеп чоруптар турган. Алгый-Хөл мээң сагыжымдан кажан-даа ыравас. Хөлдүң мурнуу талазында Адыр-Тей дээр чараш тей бар. Оон кырындан хараарыкта Межегейниң бүгү девискээри көстүп кээр.

Хөл эриин дургаар, ында үнген кезек-кезек хөлбең доски бедик хыыргылыштар аразындан хөлдүң ортузунга чедир бөлүк-бөлүү-биле, өң-чүзүнүнүң аайы-биле салдай эштип чоруур түмен хөвей аңгыр, казыным, ак-кускун, өдүректериниң болгаш эвээш-даа болза, онза чараш ак хар дег, улуг куу куштарның алгы-кышкызы янзы-бүрү үннерге холужуп кээр, дыңмиттиг-ле турган. Хөл кыдыының кезек-кезек хыыргылыштары бичии-ле салгын хадыырга, хөлбеңейнип, сымыранчып дагжай бээр. Хөл кырынга бырлаңнааш чалгыглар шуушутур чаржып, дагжап кээр. Эрикке хөл суунуң ажыгзымаар чыды чытталыр. Оон-биле кады хөлдү долгандыр одарларда каш чүзүн мал кодан-коданы-биле чаптыла берген оъттап чоруур. Ынчан кижиниң сеткил-чүрээ чымырткайны бээр. Терээн черинге ынакшыл деп чүве ол-дур ийин.

Алгый-Хөл Таңды девискээринде хөлдерниң эң улуу. Бир күзүн эжим Александр Балчырович Белекма-биле Таңды сынының кырынче үне бергеш, күскү эткен сыыннарның үн алчып, эдерин дыңнап чордувус. Даң хаазы көстүп кел чорда, эжим шай хайындырып ора:

— Кужур Алгыйымны аар, алдын күзүнгү-ле болдур ийин —деп, чугааланы бээрге, ынаар дөвүн куду хову ортузунче көре кааптым. Алгый дээрге даң хаазында хову ортузунда салып каан аажок улуг көрүнчүк дег чайыннальп чыдыр. Шынап-ла, алдын хөл. Даң хаазында дээрниң болгаш черниң бүгү-ле өңнери ында каттышкан, эң-не өңгүр болгаш саарлып чыдар өңнер ында. Сын кырында эткен сыыннарның үннери ынаар ыракта хөлдерниң кырында чаңгыланы берген ышкаш болду. Бүгү-ле чалыы назынын Алгый-Хөлдүң эриинге чай, кыш чокка мал ажылынга эрттирип келген эжимниң хөңнү-хөрээ көвүдеп келгенин бүдүү эскерип олурдум.

Бир катап аныяк кижиге орукка таварышкаш айтырдым:

— Алгый-Хөл кыдыында аалдар бар-дыр бе, дуңмам?

— Ол чүү дээриңер ол? Алгый-Хөл деп чер билбес мен, ол кайда хөл боор акым? Азы, чүл, Сватиковону ынча дээриңер ол бе?

— Чок, чок, буруулуг болдум. Өскээр адапкан-дыр мен. Ол хөлдү Хадың дээр болбазыкпе.

—О-о, бир-ле дугаар дыңнап тур мен. Хадың хөлдү Алгый-Хөл дээр турган чүве-дир аа.

— Чоокка чедир-ле бо черниң чону ада-өгбелериниң адап чорааны-биле Алгый-Хөлдү Алгый дээр чүве болгай. Хадың деп чогум кымның, чүге ынчаар адап, Алгый дээр атка таарышпайн барганын билбес кижи-дир мен. Хадың дээрге хадың ыяш-ла-дыр. Хөлдүң мурнуу талазында кезек хадыңнар бар. Ону шаанда Хадың-Аксы дижир боор чүве— деп харыыладым.

— Алгый деп чүү дээни ол? —деп, аныяк эр адырлыр хире эвес, сонуургай берди.

— Кандыг-даа чер-чурт шагдан бээр тускай аттыг болгулаар. Ол атты анаа-ла тыпсып кагбаан, төөгүге, аңаа чурттап чораан кижилерниң амыдырал-төөгүзүнге хамаарышкан аттар-биле адаан чүве ыйнаан, дуңмам —деп кагдым.

—Ынчаарга чер-чурттуң төөгүзүнге хамаарышкан бир черниң адының дугайында бир-ле чүведен чугаалап көрүңерем— деп, дилей-дир.

Кандыг-даа дылга адап каан-даа болза, чер-чурт аттарын ол-ла хевээр арттырарының магадылалы кылдыр демги аныяк кижиге мындыг тоолчургу чугаа ыдып бердим.

МООРТАЙ-ДАРГАН

Шаг-шаанда Таңдының Межегейге алдын, мөңгүн болгаш демирден чүве кылыр кайгамчык уран-шевер Моортай-Дарган деп кижи чурттап чораан чүве-дир. Ону Үстүү орандан чоруткан кижи, өске кижилерге дөмейлешпес кижи деп турган.

Моортай-Дарган кижилерге чүве кылып берзин, ооң-биле амыдыразын дээш аңаа Үстүү орандан алдын, мөңгүнү болгаш демир кылыр даштарны Таңды сыннарынче бадырып бээр, оон ол эртине байлакты өске кижилерге оларның кайда чыдарын көргүзүп болбас, бир эвес өскээртен келгеннер оларны билип, көрүп каапса, эртине байлакты былаажып, аразында өш-өжээн үндүрүп, бот-боттарын өлүржүп, чаа-дайын үндүрүп, кыржып каар. Ынчангаш ону өске кижилерге көргүспес чүве-дир — деп, Моортай өскелерни сургаар чораан дээр.

Моортайның кылганы алдын бумба Элегес, Межегейге аалдар аразынга чоруп турган деп бурунгу ашактарның чугаазындан эрткен үениң кырганнары чугаалажыр турган. Моортай-Дарганның уран-шеверинге деңнешки дег кижи анаа кижилер аразынга турбаан чүве-дир. Ынчангаш ооң атсураа алгып, ооң эртине даштардан, алдын, мөңгүнден чүве кылып турары, кара демирни боду даштан эргизип ап турары билдине бээрге, Моортай-Дарганны Үстүү оранче катап алгаш барган.

Моортай-Дарган боду аажок ядыы кижи турган-дыр. Бир хүн дээрниң хиндиинде хир чок кааң хүндүс бодунуң самдар өөнге Моортай-Дарган чүве кылып, узаныт олурда, хенертен дээр кызаш дээш, чыжырт кындыр дыңмирээн соонда, Моортай-Дарган ис чок чиде берген. Дарганның орун баарынга дааранып олурган кадайы, ооң ийи буду ышбус аразындан өг дундуунче үнүп бар чорааның көрүп чыдып калган. Моортай-Дарганның чурттап чораан черинде амдыгаа чедир борбак шойлар чыдар. Ол черни Шойлуг-Алаак дээр. Шойлуг-Алаакка аалдар хонмас турган.

Бо тоолчургу чугаа-дыр. Тоол тоол болур, ынчалза-даа бир-ле уктуг. Шойлуг-Алаак Межегейниң Улуг-Арыг деп черниң арыг иштинде Кара-Булуң азы Успенка чанында чер чүве. Бо тоолчургу чугааның ээлеп турар чери Шойлуг-Алаактың адының мынчага чедир хевээр артканы биске үнелиг болур ужурлуг. Ол келир үеде эртемденнерниң шинчилел ажылынга дузалыг апаар чадавас. Шойлуг-Алаактың ады шуут чидериниң кырында келген. Бир эвес бис Шойлуг-Алаактың адындан «Шойлуг» деп чаңгыс сөстү ап каапталрывыска анаа-ла «Алаак» деп чаа чер ады тыптып кээр. Шойлуг деп сөс-биле кады Моортай-Дарган дугайында ындында-ла уттундурган тоол шуут чидер болгаш Шойлуг-Алаактың төөгүзүнге эгиттинмес чидириг болу бээр

Ынчангаш Алгый-Хөлдүң адын чылдагаан чок черге Хадың деп адай бергени ук хөлдүң төөгүзүнге чидириг эвес пе! Мээң бодалым-биле алырга, бичии-даа болза, чер-чурттуң аттарын солуурунга кончуг оваарымчалыг болурун күзээр мен.

Алексей АРАПЧОР.

ЧАШТАЙ БЕРЗЕ БАЗА КОНЧУГ

Элээн өрү депшип берген
Эжим эрниң дугайында
Улуг чугаа тарай берген
Ужурун тып чадап ор мен.
Чамдыктары: «эмин эрткен
Чалар от дег изээн эш-тир.
Көөр-даа бис, дөгүй албас.
Көзү өжүп, сооп каар»-даа дээр.
Кырган кижи ону дыңнааш:
«Хып дээн шаанда хайны-даа
бээр,
Депшидилге ондагайлыг
Деңзи караан часкан боор»
дээр.
Санал-сүме дыңнаксавас,
Чаңгыс бодун көргүзүксээр,
Чайжок када үнү бедиир.
Чазыпкаштың эттинмес» дээр.
Чажывыстан ойнап өскен
Чаңгыс классчы эжим чүве.
Чоннуң ындыг сөзүн дыңнааш
Човаарым-даа аажок ийин.
«Бодум кандыг кижи мен» деп
Боданы бээр апардым-даа:
Сырын чокка сиген бажы
Сылыравас чүве ыйнаан.
Демократия күштүг болгай:
Дерин-бузун шааладыптар.
Сандайындан хажызынче
Чаштай берзе база кончуг.

Биче-оол ДОЮНДУП.

Чеден ажыг кинофильмнерге ойнаан, сураглыг кино артизи Александр Борисович Белявский Тываның найысылалының ажыл-ишчилери, аныяктары, өөреникчилери-биле ужукашкан.

Александр Борисович бо хүннерде «Штормовое предупреждение» деп кинофильмде рольду ойнаары-биле чорупкан.

ЧУРУКТА: А. Б. Белявский Кызылга ужуражылга үезинде.

Ондар ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

БОО ЧҮКТЭЭН СЫЫН

• Болган тарарылга •

Аңчы кижиге кандыг-кандыг ужуралдар таварышпас дээр: хөктүг, каттырынчыг, чалтанчыг, хомуданчыг, кударанчыг...

Казарбай ашак — аныяандан тура-ла аңчы. Олчалыг келзе, ооң эъдин чүгле боттары чивес, кожа өглеринге өкпе-дарыш чок үлеп бээр чаңчылдыг. Аңнаанда кырып туруп бербес, чаңгысты-ла ужурагаш соксап каар. «Өөрлештир өзүп-төрүп чораайлар аан»—дээр. Ооң аңчы амыдыралының сөөлгү чылдарында эң ховар кударанчыг таварылга болган чүве-дир. Олар ынчан Ак-Хемниң Адар-Төш аксынга чурттап турган.

Ырак-чоокче анаа чорук кылып үнүптерде безин боду-биле кады кыраан дүүргезин ол эгинден черле дүжүрбес. Оозунга камныы аажок: аштап-чүлгүп, тудуп суйбап, чаш уруггулаштыр ажаап, каракта ар. Боозун чүктеп алгаш, терээн черинин арга-эзимин эргип-кезип, селгүүстеп кылаштаарынга дыка ынак. Ол Адар-Төште Поштуг, Адыг-Маңнаар дээш, ооң соңгу болгаш мурнуу чүгүнче уламып чоруткан Остуг-Өөен, Хеnecremечи, Инек-Чуглур, Хаактыг-Ажык болгаш Чаа-Хөл бажының арга-эзим шыпкан тайга-сыннарын, улуг-биче дагларын, арттарын кезип, хонуп-дүжүп шаг болган.

Чай адакталып турда, бир-ле кааң хүндүс орлан-шоваа ортун кызын ушкаргаш, каттап, тооруктап алыр дээш Адар-Төштүң иштин өрү чортуп үнүп каан. Дүүргезин база-ла эгин ажыр чүъктепкен чораан. Дөңгеликтер аразы-биле, ушкан ыяш ос-хорумунуң адаа-биле ынаар-ла, тамы дүвүнде чүве дег, дыңналыр-дыңналбас шулурткайнып агып чыдар кара суглуг өзен иштин өрү чорткаш, бичии деспек кырынга үнүп келгеннер. Хүн дал дүъш апарган, изии-даа кончуг. Аңаа бичии дыштаныр дээш аъттан дүшкеннер. Оъттап алзын дээш Чоржаң-Доруун көстеп салыпкан.

Ашак боозун эгинден дүжүргеш, дытка чөлендир туругузуп кааш, октуг холалар сугар дайзазын чанынга салгаш, кезек ийленип чыткан.

— Ой, ачай, дөө ол хорумда адыр мыйыстыг чүве шимчеп тур, чүл ол!—деп, уруу сымыраны аарак айтырган.

— Ойт, сыын-дыр, уруум —дээш, холу дегийт-ле боозунда барган. Дайзазының аксын ажа тыртып көөрге, өштүг чүве дег, чүгле чаңгыс борбак октуг чаңгыс-ла хола чораан.

— Часса, часпаза-даа ол-ла, хамаан— дээш, ашак чаасчаан чоокшуладыр кедеп чорупкан. Уруу ийи кулаан дуй тудуп алгаш, демги шимчеп турар адыр мыйыстарлыг чүведен карак албайн олурган. Аңчы Казарбай чиге шыгаап-шыгаап коң-не кылган. Араан-шораан адыр мыйыстыг сыын хая-дажын каңгырадыр кээп дүшкен. Уруунче хол булгаарга, оозу маңнап чоруп орган.

— Ол-дур, уруум, ужуруп кагдым, ачаң чазар эвес. Ам ооң эът-кежин изигде канчап союп-бузуп алыр чоор. Каттап-даа канчаар бис, мынча улуг олчалыг болган улус. Чоржаң-Доруувуска чудургеш, боттарывыс чадаг кылаштажыр болган-дыр бис— дээш, боо чаза туткан черинге-ле даңза, хавын ужулгаш, тавар таакпылай берген.

Кезек олургаш, адашкылар олчазынче базып чорупканнар. Чеде бээрге, кончуг-даа улуг сыын өлүг-диригниң аразында бичии шимчеп каап, турарын оралдажып чыткан. Кызы коргуп, кээргей бергеш, чоон дыт артынга барып чаштып турупкан. Ашак дуву-далаш-биле боозунуң демир унунуң бажындан тудуп алгаш, ооң ужазы-биле мыйыс дөзүнче углай дүжүрүп чорда, чаван боол, сыын бажын бир ийинче шимчеш кылган. Боонуң ужазы чанында улуг дашка барып чык дээн соонда, ашактың холу аарый бээр орте, оозун салыпкан. Боонуң чүктээр муңгаш баа сыынның адыр мыйызынче кедирли берген боол-тур. Оон сыын туп-тура халааш, арга-дажын казырадыр маңнап чоруй барган. Адыр-адыр мыйыстарында боо халаңнадып алган сыынның соондан адашкылар ыыт чок көрүп туруп калганнар.

Ок мыйыс дөзүн кыйзы дээрге, кезек моорап чыткан сыын боол-тур. А ооң кадында мырыңай кулак адаанда улуг дашка бир чүве чык дээрге, девидей бербейн канчаар! Тын—алдын!..

Хоочун аңчы барык бүгү назынында эдилеп келген камныг эдин сыынга ынчаар шаңнап азындырып каан.

—О-ох, уруум, хайыраан боом сагыжымдан ыравайндыр— дивишаан, кат чыып элейтип турган.

Оон бээр үр үе эрткен. Адар-Төштүң болгаш ооң чоок-кавызында арга-эзимнерде боо чүктээн сыын ам та бар, та чок?! Бир эвес ол чоок-кавыда сыын мыйызында боо көрзүңерзе-ле, хоочун аңчы Казарбайның дүүргези-дир деп билип алыр силер, эргим аңчылар болгаш эрткен-дүшкен чорумалдар.

Куулар ДҮГЕРБЕН.

Сонуургактарга

ОЪТ-СИГЕН-БИЛЕ ЭМНЕНИР

Бурун шагдан бээр черлик база азырал-даа дириг амытаннар балыгланганда азы аарый бергенде чамдыктары оът-сигенниң дазылын, өскелери бүрүзүн чиир-дир деп чүвени улус билир турган.

Чөөн Сибирьде, Ортаакы Азияның, Чөөн чүктүң чамдык районнарында левзея дээр үнүш бар. Сибирь улузу ону «амыдыралдың дөзү», моолдар «бухү», очулдурарга «чалыы» деп адаар. А бистиң тыва улус ону «улуг оът», «сыын оъду» дээр болгай. Ону эм оът кылдыр санай бергениниң төөгүзү солун: туруп, могап шылаан ивилер ол үнүштүң бүрүлерин, чамдыкта харын дазылы-биле кады тура тырткаш, чиирин аңчылар шагдан бээр эскерген. «Сыын оъду» дээр чылдагааны болза, чазын сыыннар арган-дорган тургаш, ооң дазылын казып чиир.

Левзея-биле 14 хире аарыгны эмнеп болур деп специалистер санап турар. Профессор Носков тайгага экспедицияга чоруп турагаш, аар чүък чүдүрген аъттар ол үнүштү аажок чиирин эскерген. Ук эртемденниң хайгаарап көргени-биле алырга, могап-шылаан аъттар «сыын оъдунуң» бүрүлерин база улуг үнүн чиген соонда, 30 хире минута болганда, олар күш кирип келир.

Сөөлгү үеде ол оъттү медицинада хөнү-биле ажыглап турар апарган. Оон кылган эмнер-биле нерв аарыгларын эмнээр.

Тевелер ишти куртуй бергенде, чашпан чиир. Элик-хүлбүс, ивилер ишти куртуп аарый бээрге, ховуларга кирип кээп, янзы-бүрү чашпаннар дилеп, ону чиир. Хаваннар база-ла ишти курттулы бергенде, тыкваның үрезини-биле кады чиир.

Ыттар биле моортайлар ижин-шөйүндү аарыын янзы-бүрү оът-сиген чип турагаш, оожургадып алыр. Дилги биле киш киш-кулаанга ынак. Сарбашкыннар балыгланы бергеш, ыяштың калбак бүрүзү-биле балыгны дуй тудуп алыр.

ШАҢНАЛЫ – КУЛУН

Оренбург облазының Тюльган районда Крупская аттыг колхозка кышты онза солун үдээн. Байырлалды эрттирер талазы-биле бир онзагай шаңналдарны колхоз баштаар чери, профэвилел комитеди киирген. Лотерея ёзугаар ол шаңналдарга чээрби хаван оглун, алды бызааны, ийи хойну, бир кулунну киириштирген.

Б. КАЛМАНТАЕВ.
Оренбург областы.

АЛАШ ХЕМНИҢ АКСЫ. ЧАС. Ужар-оол МОНГУШ чураан.

КРОССВОРДКА ХАРЫЫ

Доора дургаар: 3. Ыш. 5. Чук. 7. Сылдыс. 9. Ала. 10. Ак. 11. Ош. 12. Ат. 13. Эл. 14. Эш. 15. Аракчаа. 19. Ивн. 20. Аас. 22. Шопулак. 24. Игил. 25. Бе. 26. Ары. 27. Өг. 28. Шат. 30. Кадар. 32. Уж. 34. Бир. 35. Суг. 37. Мира. 39. Дөспестер. 43. Арт. 44. Арат. 45. Ада.

Узун дургаар: 1. Кыш. 2. Дыт. 4. Шала. 5. Чалча. 6. Кара. 7. Сок. 8. Даш. 13. Эрик. 15. Ава. 16. Каргыраа. 17. Ас. 18. Торга. 19. Илбек. 21. Салгал. 24. Иран. 26. Адыг. 29. Турист. 31. Ишкин. 34. Бода. 35. Среда. 36. Чер. 38. Арбай. 40. Өрге. 41. Тал. 42. Ракета. 46. Дары. 47. Сөс. 48. Рис. 49. Хам. 51. Кур. 53. По.

Кроссвордту тыпкаш, харыыларын чоруткан хөй-хөй номчукчуларга редакция өөрүп четтиргенин илергейлеп тур.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

АПРЕЛЬ 9-ТА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

6.30 — «120 минута». 8.35 — Таджик ССР-ниң Күртелерадиозунуң «Гульшан» деп эстрадалыг ансамблиниң концерти. 9.10 — «Чүүден болгаш чүге». 9.40 — «Орус дыл кичээлдери». Совет-сирия кады ежылдажылга дугайында. 10.30— «Бонч-Бруевич алышкылар». «Олар баштайгылар турган» деп бөлүктен док. фильм. 10.50 — ССРЭ-ниң күрүнениң камерлиг оркестриниң концерти. 11.30 — Бүгүдеге болгаш кижи бүрүзүнге. Ригада кооперация хөгжүлдезиниң дугайында. 12.00 — «Делегейге чугаалап тур мен». П. Робсоннуң төрүттүнгенинден бээр 90 чыл болганынга. 12.50 — Бөгүн делегейде. 13.10 — «Бажын туттунуп турар». Уран-чечен телефильм. 14.15 —«Иелээ канчаар кады чогаадып турар бис». Композиторлар Н. Богословский, М. Филипп-Жерарның чогаадыкчы кады ажылдажылгазының дугайында. 15.20—Күрүнениң Шостакович аттыг квартеди ойнаар. 15.30 — Бүгү-эвилелдиң XIX партконференциязынга уткуштур. Эде тургустунуушкун болгаш культура. Үндүрүкчүлер болгаш номчукчулар. 16.30 —«Социализм чурттарында». 17.00 — Скульптор Анна Голубкина. 18.00 — — Мультфильм. 18.15 — «Ойна, гармонь». 19.45 — Док. фильмниң баштайгы көргүзүү. 1987 чылдың декабрьда Вашингтонга бедик деңнелге ужуражыышкын дугайында. 20.45 —Чалыы назын танцылап, ырлап тур. 21.00 — «Үе». 21.35 — Эде тургустунуушкун прожектору. 21.45 — Ойнаарактар театрының ораны. 22.35 —01.00—«Дүшкен корабльдер ортулуу». Музыкалыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. Чапсарда (23.40)—Медээлер.

ИИЙГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00— Эртенги гимнастика. 8.15 — «Перспектива». Теледопчулал. ГДР телевидениезиниң эртем-тайылбырлыг программазы. 9.05 — «Кадыкшыл». 9.50 «Дириг амытаннар дугайында». 10.55— Эде тургустунуушкун болгаш эрге. 11.10 — «Чурукчу Борис Щербаков». 11.35 — «Бүзүренчиг-даа болза, элдептиг». 12.35— Бүгү-эвилелдиң XIX партконференциязынга уткуштур. Төөгүнүң арыннары. Социалистиг демократияның ленинчи принциптери. 13.05 — «Дүн ортузунга чедир болгаш ооң соонда». Информация-музыкалыг программа. 14.50 — «Чажыт фарватер». 4 сериялыг уран-чечен телефильм. 1—2 сериялары. 17.00 — Баскетбол. ССРЭ чемпионады. Херээженнер. Бирги чер дээш маргылдаа. 18.25 — Берлинниң аалчылары. К. Сен-Санс. Концерт. 18.50—«Эстафета» Күш-культура-спорт программазы. 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.35 —«Чөөн Сибирь». 20.50 —Эде тургустунуушкун прожектору. 21.00 — «Үе». 21.30 — К. Ваншенкин. «Бодун тывары». 23.00—23.55 — Бут бөмбүү. ССРЭ чемпионады. «Спартак» — «Шахтер».

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

АПРЕЛЬ 9-та

«НАЙЫРАЛ»: **«Серебряная маска»** 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.20. **Бичии залга: «Непобедимый»** (видеофильм) 10.00, 11.40, 13.30, 15.20, 17.00, 18.40, 20.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Волшебное наследство»** 8.40, 12.10, **«Золотая цепь»** 10.20, 13.50, **«Цветок в пыли»** 15.40, 18.40, 21.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Неизвестная женщина» 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Везучая» 15.00, **«Загон»** 13.00, 17.00, 19.00 (узаткан) шактарда.

1988 чылдың апрель 10-да 14.00 шакта СЭКП Тыва обкомунуң Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга «ССРЭ-ниң делегей байдалының дугайында» лекция болур.

Лекцияны РСФСР-ниң «Билиг» ниитилелиниң баштаар чериниң Новосибирск хоорайда лектору Н. С. Соболев номчуур.

Абонементилер-биле кирер. Билеттерни садып турар. Бүгү күзээн кижилерни чалап тур.

Дыштанылганың болгаш культураның Гастелло аттыг паркы амгы үениң спортчу танцыларын өөренип алырынче оолдар, кыстарны чалап тур. Өөренирин күзээннер танцы залынга вторник сабызыда 17 шактан эгелеп, суббота, воскресенье хүннеринде 16 шак 30 минутадан эгелеп бижидер.

Айтырыгны **3-47-32 телефондан** билип ап болур.

«Чедер», «Үш-Белдир» курорттарга кадыкшылга сезонунуң үезинде эмчилер, эмчи сестралары, поварлар, официантылар, кухня ажылдакчылары херек.

Айтырыгны дараазында адрестен тодарадыр: Кызыл хоорай, Юбилейный переулок, № 7.

Тыва АССР-ниң Күш-ажыл талазы-биле күрүне комитеди болгаш Кызыл хоорккүскомнуң күш-ажыл талазы-биле килдизи «Тыва тудуг» трестиң салбырларынга ажылдаарын күзээн кижилерниң органиазастыг чыылдазын чорудуп турар.

Органиазастыг чыылда ёзугаар келген кижилерни ажылдадып тура, янзы-бүрү мергежилдерге өөредир. Чыылда-биле келген кижиге бүдүрүлге 200 рубльдиң дузаламчызын төлеп бээр.

Бот кижилерни общежитиеге хүлээп алыр.

Ажылдаарын күзээннер паспортун, күш-ажыл дептерин, шериг биледип ап алгаш келир.

Айтырыгны дараазында черлерге тургузар: Кызыл хоорай, Кочетов кудумчузу, 34, квартира 4. (Л. Б. Никифорова хүлээп алыр). Советтер бажыңы, кабинет № 113.

Чөөн Сибирьниң күрүнениң культура институдунуң библиотека болгаш культура-чырыдыышкын ажылы факультеттеринге хүндүскү болгаш бот-өөредилгелиг салбырларынга кирерин күзээннер-биле беседаны Тыва АССР-ниң Культура министерствозу чорудар.

Беседаны уран чүүл училищезинге **1988 чылдың апрель 20-22-де 10 шактан эгелеп чорудар.** Училищениң адрези: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, 2.

КЫЗЫЛДЫҢ ДААРАНЫЛГА КОМБИНАДЫ пес быжындыларын организацияларга болгаш чурттакчы чонга туда бөге акша шилчидер хевир-биле садып турар.

10 см чедир хемчээлдиг бир килограмм быжындының өртээ — 42 көп, 10-дан 20 см чедир — 1 рубль 50 көп, 21-ден 40 см чедир — 2 рубль 40 көпеек. Үүрмек быжындыларның бир килограммы 42 көпеек. Кара, ак болгаш янзы-бүрү өңнерлиг «Экстра» дээр 50 дугаарлыг өзектиг хендирлерни база садып турар. Полиэтилен хапчыгаштың өртээ 2 көпеек. Оон аңгыда, ажылчын чүвүрлерге илер өөктерни, демир ытпаларны, синтетикадан кылган ак аргыгларны, хеп кнопкаларын, даараныр машиналарның артык херекселдерин, лекаларны, кухняга ажыглаар туткуштарны база садып турар.

Горная кудумчузунда 104 дугаарлыг бажыңга даараныл-га фабриказынга ол чүүлдерни пятница сайында 14 шактан 17 шакка чедир садар.

Айтырыгны 4-14-66 дугаарлыг телефондан билип ап болур.

ДИРЕКЦИЯ.

АГААР

Республикага шокар булуттаар, чагбас. Хаттың күжү секундада 9—14 метр чедер.

Агаарның температуразы дүне 2—7, чамдык черлерге 8—14 градус соок. Хүндүс 10—15, чамдык черлерге 1—6 градус чылыыр.

Кызылга бичии булуттаар, чагбас. Агаарның температуразы дүне 4—6 градус соок. Хүндүс 13—15 градус чылыыр.

Автоорукттарга кестүрү эки.

Хоорайның эрги хөөрүнде чоок кижилерин орнукшуткан хамаатылар хөөрнү апрель айның 10-га чедир арыглап-аштаан турарын тускайжыттынган ачы-дуза чедирер бюро дыңнадып тур.

Адрезивис: 667000 Кызыл хоорай, Красноармейская кудумчузу, 100.

ШЫНның ТЕЛЕФОННАРЫ: КИЛДИСТЕРНИҢ партийжи амыдырал килдизиниң 3-36-82, совет тургузуг килдизиниң 3-37-11, үлетпүр килдизиниң 3-36-73, чагаа килдизиниң 3-39-03, культура килдизиниң 3-39-15, кедээ ажыл-агый килдизиниң 3-41-16, социал айтырыглар килдизиниң 3-41-23, корректорларның 3-37-11, бухгалтерияның 3-43-41, солун келбейн баргаңда 2-32-75-че долгаар.

Чылда 300 катап үнер. Хемчээли 2 парлалга емазы. Тиражы 24637 экз. Солуннуң индекизи 54241.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер полиграфия болгаш ном садыышкын херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы, Кызыл, Щетинкин биле Кравченко кудумчузу, бажың № 1.

Чагыг № 2795. ТС—00570.